

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ: ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΕΙΟ
ΤΜΗΜΑ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ (MASTER OF ARTS IN
STRATEGIC SECURITY STUDIES)
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: 2

«Το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης (απόσχιση) και το διεθνές δίκαιο: οι
αποσχίσεις του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου από την πρώην
Γιουγκοσλαβία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αλέξανδρος Ραδίτσης

Αθήνα, 2017

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή
Επιβλέπων Καθηγητής: Μαριλένα Κοπά
Χαράλαμπος Παπασωτηρίου
Χαρά Καραγιαννοπούλου

Copyright © Αλέξανδρο Ραδίτση, 2017
All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιερωμένο στη σύζυγό μου Όλγα και
την κόρη μου Αιμιλία

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	11
Εισαγωγή.....	13
Κεφάλαιο πρώτο.....	15
Η εξωτερική αυτοδιάθεση των λαών και το Διεθνές Δίκαιο	15
1.1 Η εξωτερική αυτοδιάθεση των λαών.....	15
1.1. Το Διεθνές δίκαιο και η αυτοδιάθεση των λαών	15
1.1.1. Η αυτοδιάθεση των λαών και η απόσχιση.....	17
1.1.2. Η απόσχιση των λαών	21
Η δημοκρατία, η ελευθερία και η αρχή της αυτοδιάθεσης.....	25
Κεφάλαιο δεύτερο	17
Ο ρόλος της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια	29
2.1 Η παρουσία της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και έως την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας.....	29
Η κατάρρευση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η σημασία της για την περιοχή των Βαλκανίων και την Ευρώπη	31
Κεφάλαιο Τρίτο.....	37
Η απόσχιση του Μαυροβουνίου.....	37
3.1 Η ιστορική και πολιτική παρουσία του Μαυροβουνίου.....	37
3.2 Η απόσχιση του Μαυροβουνίου με βάση το Διεθνές Δίκαιο	40
3.3 Η αναγνώριση του Μαυροβουνίου από τη διεθνή κοινότητα	43
Κεφάλαιο Τέταρτο.....	47
Η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου	47
4.1 Η ιστορική και πολιτική παρουσία του Κοσσυφοπεδίου	47
4.2 Η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου με βάση το Διεθνές Δίκαιο	50
4.3 Η αναγνώριση του Κοσσυφοπεδίου από τη διεθνή κοινότητα.....	53
Συμπεράσματα.....	47
Κεφάλαιο Πέμπτο.....	55
Η περίπτωση της Κριμαίας.....	59
5.1 Η ιστορική και πολιτική παρουσία της Κριμαίας.....	59
5.2 Η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία με βάση το Διεθνές Δίκαιο	60
Συμβατικά κείμενα	61
Η πρακτική των κρατών	62
Συμπεράσματα.....	62
Abstract	65

Γραφήματα

Εικόνα 1. Τα κράτη των Βαλκανίων το 1902 και η πρώην Γιουγκοσλαβία.....	21
Εικόνα 2. Η πρώην Γιουγκοσλαβία, πριν από την κατάρρευση της.....	22
Εικόνα 3. Η διαφοροποίηση της σύνθεσης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, πριν και μετά την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας.....	29
Εικόνα 4. Χάρτης Μαυροβουνίου.....	30
Εικόνα 5. Χάρτης Μαυροβουνίου.....	34
Εικόνα 6. Χάρτης Κοσσόβου.....	38

Περίληψη

Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν οδηγήσει στη μεταβολή του τρόπου λειτουργίας της διεθνούς σκηνής και της Ευρώπης, με χαρακτηριστικότερη στο χώρο των Βαλκανίων την κατάρρευση της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Η αρχή της αυτοδιάθεσης έχει εξελιχθεί στη σύγχρονη εποχή ως μία από τις βασικότερες αρχές του διεθνούς δικαίου και προκαλεί το ενδιαφέρον των σύγχρονων μελετητών. Στο πλαίσιο αυτό τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι αποσχίσεις σε διεθνές επίπεδο, οδηγώντας στην ενίσχυση ενός πολιτικού και επιστημονικού διαλόγου για τη δυνατότητα νομιμοποίησής τους. Τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία αφορούν στην απόσχιση του Μαυροβουνίου και του Κοσσόβου καθώς επίσης και στη μετέπειτα αναγνώρισή τους από το διεθνές δίκαιο. Και τα δύο αποσχιστικά κινήματα αναπτύχθηκαν στην πρώην κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία και εμφανίστηκαν σχεδόν ταυτόχρονα με την ανεξαρτητοποίηση των 5 υπολοίπων ομοσπονδιακών κρατών της. Επιπλέον τα αποσχιστικά αυτά κινήματα προκάλεσαν έντονο προβληματισμό στη διεθνή κοινότητα, ενώ έντονες είναι οι αλλαγές που επέφεραν στην περιοχή της Βαλκανικής. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και αρκετές διαφοροποιήσεις οι οποίες αιτιολογούν τον τρόπο αντιμετώπισής τους και αποδοχής τους από τη διεθνή κοινότητα. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο τύπος αυτών των επεμβάσεων αλλάζει τις αρχές που διέπουν τη διεθνή ζωή και δημιουργεί ένα επικίνδυνο προηγούμενο στον τομέα της διεθνούς πολιτικής και των διεθνών σχέσεων. Στην παγκοσμιοποίηση της σύγχρονης εποχής, κατά την οποία το ΝΑΤΟ πρέπει να προσδιορίσει το νέο του ρόλο και η Ε.Ε. δεν κατόρθωσε ούτε να αποτελέσει το αντίπαλο δέος των ΗΠΑ και της Ρωσίας, ούτε να διαμορφώσει ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας με τη συμμετοχή της Ρωσίας, τα εθνικά κράτη οφείλουν να καθορίσουν την πολιτική τους με βάση το εθνικό συμφέρον.

Λέξεις-κλειδιά: Αρχή της Αυτοδιάθεσης, Διεθνές Δίκαιο, Απόσχιση, Βαλκάνια,

Εισαγωγή

Η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη και ψηφιοποιημένη εποχή δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τον εκσυγχρονισμό των σύγχρονων κοινωνιών και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Επιπλέον, ο παγκοσμιοποιημένος τρόπος ζωής οδηγεί στην αλλοίωση των εθνικών χαρακτηριστικών και στην υποβάθμιση του ρόλου των εθνικών κρατών, με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται η εθνική φυσιογνωμία τους και να απειλείται η συνοχή και η ασφάλεια τους.

Ιδιαίτερη έμφαση όμως, πρέπει να δοθεί στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, που αποτελεί βασική αιτία για την απόσχισή τους και τη διεκδίκηση της αυτονομίας τους. Η αυτοδιάθεση είναι μία πολυσύνθετη έννοια, η οποία απαιτεί τη σύνδεσή της με το διεθνές δίκαιο και την ερμηνεία και την αξιολόγηση των πρακτικών διεκδίκησής της. Για το λόγο αυτό δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ερμηνεία των σύγχρονων αποσχίσεων, που καθιστούν αναγκαία, όχι μόνο την αξιολόγησή τους, αλλά και την παρουσίαση και την ερμηνεία των πρακτικών αποδοχής τους από τη διεθνή κοινότητα.

Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν οδηγήσει στη μεταβολή του τρόπου λειτουργίας της διεθνούς σκηνής και της Ευρώπης, με χαρακτηριστικότερη στο χώρο των Βαλκανίων την κατάρρευση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η οποία συνδέεται με το τέλος του ψυχρού πολέμου. Ειδικότερα, τα ακραία φαινόμενα που ακολούθησαν την κατάρρευση της πρώην Γιουγκοσλαβίας αποδίδονται στις φιλοδοξίες και τις πολιτικές πρακτικές των εθνικών ηγεσιών, που επεδίωκαν να ενισχύσουν στη διεθνή σκηνή το ρόλο των μικρών εθνικών κρατών. Επιπλέον η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας θεωρείται ότι αποτελεί προϊόν της προσπάθειας των διεθνών οργανισμών και των μεγάλων δυνάμεων να ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους στην περιοχή αυτή.

Με βάση λοιπόν τις νέες αυτές εξελίξεις, οι οποίες σημειώνονται στον χώρο των Βαλκανίων και συγκεκριμένα της πρώην Γιουγκοσλαβίας θα ερμηνευθούν και θα αξιολογηθούν οι έννοιες της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης των εθνικών κρατών και θα διερευνηθεί η σύνδεσή τους με το διεθνές δίκαιο.

Η αρχή της αυτοδιάθεσης, είτε είναι εσωτερική είτε είναι εξωτερική, έχει εξελιχθεί στη σύγχρονη εποχή ως μία από τις βασικότερες αρχές του διεθνούς δικαίου και προκαλεί το ενδιαφέρον των σύγχρονων μελετητών. Στο πλαίσιο αυτό τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι αποσχίσεις σε διεθνές επίπεδο, οδηγώντας στην

ενίσχυση ενός πολιτικού και επιστημονικού διαλόγου για τη δυνατότητα νομιμοποίησής τους. Με βάση, λοιπόν, τις αποσχίσεις που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια στο Μαυροβούνιο και το Κοσσυφοπέδιο, θα επιδιωχθεί η ερμηνεία των αποσχίσεων, με βάση το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τον ερευνητικό σκοπό, τα ερευνητικά ερωτήματα αυτής της μελέτης είναι τα εξής :

1. Η απόσχιση του Μαυροβουνίου αναγνωρίζεται ή όχι από το διεθνές δίκαιο;
2. Η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου αναγνωρίζεται ή όχι από το διεθνές δίκαιο;

Για την υλοποίηση της συγκεκριμένης εργασίας θα γίνει αξιοποίηση των περιπτώσεων της απόσχισης του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου, μέσα από τις οποίες, θα μελετηθεί το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης και η σχέση του με το διεθνές δίκαιο. Για την επιστημονική τεκμηρίωση των θέσεων που διατυπώνονται στη μελέτη αυτή θα αναζητηθούν και θα αξιολογηθούν με κριτικό τρόπο τα απαιτούμενα στοιχεία από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία.

Ειδικότερα στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλυθεί η έννοια της αυτοδιάθεσης των λαών και θα διερευνηθεί ο τρόπος διεκδίκησης αυτού του δικαιώματος των σύγχρονων λαών. Επίσης θα αναλυθεί ο ρόλος του διεθνούς δικαίου και η δυνατότητά του να αποδεχτεί και να προασπίσει την αυτοδιάθεση των λαών. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί ο ρόλος των Βαλκανίων στη διεθνή πολιτική σκηνή από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πόλεμου έως την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και θα ερμηνευθούν τα γεγονότα που οδήγησαν στη διάλυσή της αλλά και η σημασία της, όχι μόνο για τη Γιουγκοσλαβία αλλά και για τα Βαλκάνια, την Ευρώπη και τη διεθνή πολιτική σκηνή, στο σύνολό της.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναλυθεί η απόσχιση του Μαυροβουνίου, δίνοντας έμφαση στο ιστορικό πλαίσιο της απόσχισης και στη σύνδεσή του με το διεθνές δίκαιο αλλά και στις πρακτικές αποδοχής των νέων αυτών εξελίξεων από τη διεθνή κοινότητα. Στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναλυθεί η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου και η ερμηνεία της σύνδεσής της με το διεθνές δίκαιο, αλλά και του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζεται από τη διεθνή κοινότητα. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα αναλυθούν πρόσφατες περιπτώσεις αποσχιστικών τάσεων με ιδιαίτερη έμφαση σε αυτή της Κριμαίας από την Ουκρανία. Η μελέτη αυτή θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση και την αξιολόγηση των απαιτούμενων συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο πρώτο

Η εξωτερική αυτοδιάθεση των λαών και το Διεθνές Δίκαιο

1.1 Η εξωτερική αυτοδιάθεση των λαών

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται τα τελευταία χρόνια στην αυτοδιάθεση των λαών, η οποία οδηγεί στην αλλοίωση της διεθνούς πολιτικής σκηνής και στη δημιουργία νέων εθνικών κρατών, που διεκδικούν τη νομιμοποίησή τους και την αποδοχή τους από τη διεθνή κοινότητα. Η έννοια της αυτοδιάθεσης των λαών παρουσιάζει διαχρονικό χαρακτήρα, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος θεώρησής της από τον von Metternich, ο οποίος την περίοδο του Διαφωτισμού υποστήριζε ότι «η αυτοδιάθεση είναι μία αρχή η οποία δε λέει τίποτα, ωστόσο συναρπάζει τους λαούς» (Καλογερόπουλος, 1978). Επίσης, η συγκεκριμένη έννοια αξιοποιείται από τη Διακήρυξη της Αμερικανικής Ανεξαρτησίας και αξιοποιεί τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της ισότητας (Μπρεδήμας, 1986).

Η αρχή της αυτοδιάθεσης αποτελεί αναγωγή των δημοκρατικών αρχών στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Η αρχή αυτή πρωτοεμφανίστηκε ως η νομιμοποιημένη μέθοδος για τη νομική διάλυση της Αυστρο-ουγγρικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά το 1918 και εφαρμόστηκε τότε με τη χρήση δημοψηφισμάτων. Ασφαλώς όμως προσκρούει σε σημαντικά προβλήματα και ιδίως όσον αφορά την ύπαρξη επαρχιών με εθνικά ανάμεικτους πληθυσμούς (Παπασωτηρίου, 1994).

Έμφαση όμως πρέπει να δοθεί και στον τρόπο θεώρησης της αυτοδιάθεσης από τη Διακήρυξη της Γαλλικής Ανεξαρτησίας (1776), σύμφωνα με την οποία «η εθνική αυτοδιάθεση δεν εμφανίζεται ως δικαίωμα στην απόσχιση, αλλά ως υποχρέωση να μην προσαρτώνται εδάφη χωρίς τη θέληση της πλειοψηφίας των κατοίκων της εν λόγω περιοχής» (Καλογερόπουλος, 1977). Η ιδέα της αυτοδιάθεσης των λαών συνδέεται με την ίδρυση νέων κρατών κατά την περίοδο του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, όπως η Ιταλία, η Ρουμανία, Βουλγαρία και η Γερμανία, αποδίδοντας με τον τρόπο αυτό ιδεολογικό χαρακτήρα στο πολιτικό κίνημα του εθνικισμού. Όμως, η εθνική αυτοδιάθεση αρχίζει να αναπτύσσεται κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, όπου Wilson και Lenin αξιοποιούν τις ιδιαιτερότητες της γλώσσας και της κουλτούρας, για να προβάλουν τη δυνατότητα δημιουργίας ανεξάρτητων εθνών – κρατών (Emerson, 1971). Επιπλέον, την αυτοδιάθεση των λαών στηρίζει με τις

επιλογές της η Σοβιετική Ένωση, θεωρώντας ότι μπορεί να αξιοποιήσει την αυτοδιάθεση των λαών, για να περιορίσει τη δύναμη των αντιπάλων της και να ενισχύσει τους στρατηγικούς της στόχους. Ουσιαστικά, προχωρεί στην αποδοχή της έννοιας αυτής για την ικανοποίηση των εθνικών φιλοδοξιών και στρατηγικών στόχων. Σύμφωνα με τον Wilson, «Οι λαοί πρέπει να κυριαρχούνται και να κυβερνώνται με δική τους συναίνεση. Η αυτοδιάθεση δεν είναι κενό σχήμα λόγου» (Kissinger, 1995). Τα σημαντικότερα διεθνή κείμενα που αναγνωρίζουν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών είναι τα εξής :

- 1) Ο Χάρτης του Ο.Η.Ε
- 2) Η Διακήρυξη για χορήγηση ανεξαρτησίας στις αποικίες (1960)
- 3) Τα Διεθνή σύμφωνα για ανθρώπινα δικαιώματα (1966)
- 4) Η Οικουμενική Διακήρυξη για ανθρώπινα Δικαιώματα
- 5) Η Πράξη του Ελσίνκι.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την Πράξη του Ελσίνκι, η αρχή της αυτοδιάθεσης ξεπερνά τα στενά όρια των αποικιών. Επίσης, η αυτοδιάθεση διακρίνεται σε :

- Εσωτερική : αφορά στη διακυβέρνηση με αντιπροσωπευτικό τρόπο στα πλαίσια ενός ανεξαρτήτου εθνικού κράτους. Κύρια χαρακτηριστικά της θεωρούνται η δημοκρατική αντιπροσώπευση, η εσωτερική κυριαρχία και η προβολή των δικαιωμάτων των μειονοτήτων.
- Εξωτερική: αναφέρεται στην αποαποικιοποίηση ή στην προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα νέο ανεξάρτητο κράτος (Λιάκουρας, 2007). Αποδεικνύει, επίσης, τη δυνατότητα των πολιτικών θεσμών να μην επηρεάζονται από εξωτερικούς παράγοντες, ενώ αποτελεί και τη βασική αιτία για τη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών.

Η αυτοδιάθεση των λαών αποτελεί μία από τις σημαντικότερες αιτίες απόσχισής τους, με αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να αυξάνονται οι τάσεις απόσχισης σε διεθνές επίπεδο, δημιουργώντας προβληματισμό και έντονη ανησυχία.

Σε γενικές γραμμές υποστηρίζεται ότι οι αποσχίσεις λειτουργούν ως ακραία μορφή της αυτοδιάθεσης των λαών, ενώ, εκτός από τον προβληματισμό που δημιουργούν λόγω των εμφυλίων συρράξεων και των βίαιων συγκρούσεων, προβληματισμό επίσης προκαλεί και η δυνατότητα νομιμοποίησής τους από διεθνές δίκαιο. Για το λόγο αυτό, στη συνέχεια θα αναλυθούν τα αποσχιστικά κινήματα στο Μαυροβούνιο και το Κοσσυφοπέδιο και ο τρόπος αντιμετώπισής τους από το διεθνές δίκαιο και τη διεθνή κοινότητα.

1.1.Το Διεθνές δίκαιο και η αυτοδιάθεση των λαών

1.1.1. Η αυτοδιάθεση των λαών και η απόσχιση. Αναλύοντας την έννοια της αυτοδιάθεσης των λαών που αποτελεί βασικό παράγοντα της απόσχισής τους, πρέπει να επισημανθεί η ιδιαίτερη σημασία που δίνεται στον τρόπο αντιμετώπισής της από το διεθνές δίκαιο. Άλλωστε το διεθνές δίκαιο είναι αυτό που καθορίζει τις εξωτερικές σχέσεις των λαών, με απώτερο στόχο την προάσπιση του τρόπου λειτουργίας των εθνικών κρατών και τη διασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης. Όπως επισημαίνεται, ο ρόλος του τρόπου αντιμετώπισης της αυτοδιάθεσης των λαών από το διεθνές δίκαιο είναι ιδιαίτερα σημαντικός και για το λόγο αυτό στη συνέχεια θα αναλυθεί ο τρόπος αντιμετώπισής της από τα διάφορα διεθνή κείμενα και γενικότερα από το διεθνές δίκαιο, διευκολύνοντας ταυτόχρονα με τον τρόπο αυτό την κατανόηση της τάσης απόσχισης αρκετών σύγχρονων λαών.

Η αυτοδιάθεση των λαών αντιστοιχεί στην αναγνώριση του δικαιώματος της ελευθερίας των ανθρώπων, αλλά και στην προβολή της ιδέας του έθνους.

Ωστόσο, η πρώτη σύγχρονη μορφή αποδοχής της αποτελεί η ενσωμάτωση από τη Σοβιετική Ένωση στη Διακήρυξη των λαών της Ρωσίας (1917), καταδικάζοντας την αυθαίρετη προσάρτηση των μικρών λαών. Η αποδοχή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από τη Σοβιετική Ένωση αποδίδεται στην προσπάθειά της να διευκολύνει την απελευθέρωση των αποικιών, μετριάζοντας τη δύναμη των αντιπάλων της (Καλογερόπουλος, 1977). Όμως, όπως ήδη επισημάνθηκε, η έννοια αυτή συνδέεται κατά κύριο λόγο με τον Αμερικανό Πρόεδρο Wilson και τον περίφημο λόγο που εκφώνησε κατά τη Διάσκεψη της Ειρήνης το 1918. Η συγκεκριμένη αρχή, όμως, εφαρμόστηκε με επιλεκτικό τρόπο στις παρακάτω περιπτώσεις, την :

- 1) Ανεξαρτησία Σλοβάκων και Τσέχων
- 2) Ανασυγκρότηση Πολωνίας
- 3) Ανεξαρτησία Φιλανδών
- 4) Αποκατάσταση Ουγγαρίας;
- 5) Ανεξαρτησία Βαλτικών χωρών.

Παρόλα αυτά σήμερα, η αυτοδιάθεση των λαών αντιμετωπίζεται με αμφισβητούμενο τρόπο από το διεθνές δίκαιο, τόσο ως προς τα όρια όσο και ως προς τη σημασία της (Neuberger, 2001). Ουσιαστικά, η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών

μετά τη λήξη των 2 παγκοσμίων πολέμων του 20^{ου} αιώνα συμπεριλαμβάνεται στα παρακάτω διεθνή κείμενα:

- 1) Τα Άρθρα 1 και 55 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών
- 2) Τη Δήλωση για τη χορήγηση ανεξαρτησίας στις αποικίες (1960)
- 3) Τη Διεθνή Σύμφωνα για ανθρώπινα δικαιώματα (1966)
- 4) Τη Δήλωση Φιλικών Σχέσεων (1970).

Μπορεί, λοιπόν, να δινόταν έμφαση στην αυτοδιάθεση των λαών, όμως, τα διεθνή αυτά κείμενα δεν επέτρεπαν την απόσχιση, παρουσιάζοντας με τον τρόπο αυτό την πλήρη αντίθεσή τους σε ενέργειες, που έθεταν σε κίνδυνο την εδαφική ακεραιότητα, αλλά και την εθνική ενότητα των κρατών (Heraclides, 1991). Όμως, με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνεται και ότι αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο από το διεθνές δίκαιο σε αρκετές περιπτώσεις η έννοια της αυτοδιάθεσης, ενώ οι διαφοροποιήσεις αυτές εντοπίζονται στα εξής σημεία :

- 1) Την ταυτότητα των λαών ή των ομάδων, που μπορούν να διεκδικήσουν την αυτοδιάθεσή τους
- 2) Το βαθμό και το εύρος της ανεξαρτησίας, που συνεπάγεται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών
- 3) Στο κατά πόσο η ίδια η έννοια της αυτοδιάθεσης αναφέρεται στις κυβερνήσεις ή στον πληθυσμό ενός λαού ή μίας ομάδας, δηλαδή στο κατά πόσο η αυτοδιάθεση, προκειμένου να ολοκληρωθεί απαιτεί τη δημιουργία μίας ανεξάρτητης κυβέρνησης για τη μέχρι πρότινος εξαρτημένη ομάδα ή εάν επιπλέον απαιτείται αυτή η κυβέρνηση να είναι θεσμικά και λειτουργικά ανεξάρτητη και υπόλογη στο λαό της (Beitz, 1979).

Πέρα από τις τρεις αυτές, όμως, μορφές θεώρησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, υπάρχουν και διαφορετικές μορφές ερμηνείας της. Ειδικότερα, οι σημαντικότερες μορφές ερμηνείας της αυτοδιάθεσης είναι οι εξής:

- 1) Η απόδοση νομιμοποιητικού χαρακτήρα στην αυτοδιάθεση των λαών, σε καθαρά εδαφικό επίπεδο, καθώς με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνεται η δυνατότητα που παρέχεται στις αποικίες να ανεξαρτητοποιηθούν από τα μητροπολιτικά κράτη.
- 2) Η αναφορά στη δυνατότητα που παρέχεται στα κράτη να αντισταθούν σε κάθε είδους ξενικές επεμβάσεις, διασφαλίζοντας, κατά συνέπεια,

την εθνική τους ανεξαρτησία και ακεραιότητα, παρόλο που τα δικαιώματα αυτά προστατεύονται από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

3) Η δυνατότητα πολιτιστικής και πολιτικής αυτονομίας των μειονοτήτων.

4) Η αξιοποίηση των δημοκρατικών θεσμών για την επιλογή των κυβερνήσεων.

5) Η απόδοση εθνικιστικής διάστασης στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, ενώ, επίσης, εξισώνει το δικαίωμα αυτοδιάθεσης με το δικαίωμα μίας εθνοτικής ομάδας σε ανεξαρτησία από το πολυεθνικό κράτος, στο οποίο υπάγεται, ή σε πλήρη και αποτελεσματικό έλεγχο της περιοχής, στην οποία αποτελεί την πλειοψηφία (Heraclides, 1991).

Πολλοί μελετητές αποδίδουν τις διαφορετικές ερμηνείες του θέματος της αυτοδιάθεσης των λαών, όχι μόνο στον ασαφή χαρακτήρα της, αλλά και στην έλλειψη των απαιτούμενων μηχανισμών του ΟΗΕ για τη σωστή ερμηνεία της, κυρίως, μετά την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, όπως αυτό διαμορφώθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να κατανοηθεί η ενίσχυση της πολιτικής διάστασης της έννοιας της αυτοδιάθεσης, απορρίπτοντας, κατά συνέπεια, την ύπαρξη εθνικιστικών κινήτρων.

Ιδιαίτερη αναφορά, όμως, πρέπει να γίνει στον τρόπο, με τον οποίο ερμηνεύει και αξιοποιεί το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ο Χάρτης του ΟΗΕ. Ειδικότερα, στο άρθρο 55 προβάλλεται η ανάγκη για «δημιουργία συνθηκών, σταθερότητας και ευημερίας, οι οποίες είναι αναγκαίες για να υπάρξουν μεταξύ των εθνών σχέσεις ειρηνικές και φιλικές, βασισμένες στο σεβασμό της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών» (Νάσκου – Περράκη, 2011).

Όμως, η αυτοδιάθεση των λαών μπορεί να παρουσιαστεί και με τη μορφή της διασφάλισης της ανεξαρτησίας των λαών και της επίτευξης της ελεύθερης διακυβέρνησής τους. Ενδεικτικά, στα άρθρα 73 και 76 του ΟΗΕ αναφέρεται ότι είναι απαραίτητο να :

«ευνοείται εξίσου η προοδευτική εξέλιξη των εν λόγω λαών, μέχρι να αποκτήσουν την ικανότητα να αυτοδιοικούνται ή την ανεξαρτησία τους, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών κάθε εδάφους και του πληθυσμού του, των ελευθέρα εκφραζόμενων βλέψεων των ενδιαφερομένων πληθυσμών...»

Επιπλέον, τα διεθνή κείμενα, στα οποία γίνεται αναφορά στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών είναι τα εξής :

- 1) Χάρτης Ηνωμένων Εθνών
- 2) Ψήφισμα 1514/1960 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών
- 3) Ψήφισμα 2625 /1970 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών
- 4) Διεθνές Σύμφωνο για πολιτισμικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα (1966)
- 5) Διεθνές Σύμφωνο για αστικά και πολιτικά δικαιώματα (1966)
- 6) Δήλωση Βιέννης
- 7) Πρόγραμμα Δράσης (1993) (Ευσταθίου, 2013)

Πρέπει να επισημανθεί ότι τα δύο Διεθνή Σύμφωνα δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην αναγνώριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από όλους τους λαούς, καθώς επίσης επισημαίνεται ότι:

τα κράτη που μετέχουν του παρόντος Συμφώνου, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που έχουν αναλάβει την ευθύνη να διοικούν τα μη αυτόνομα και υπό κηδεμονία εδάφη, είναι υποχρεωμένα να διευκολύνουν την υλοποίηση του δικαιώματος των λαών στην αυτοδιάθεση και να σέβονται το δικαίωμα αυτό, σύμφωνα με το Χάρτη του ΟΗΕ.

Επιπλέον, εκτός από τον ΟΗΕ, και οι παρακάτω φορείς επισημαίνουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών :

- 1) Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
- 2) Αφρικανικός Οργανισμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα
- 3) Πράξη του Ελσίνκι (1975) (όπως προαναφέρθηκε παραπάνω).

Σύμφωνα, με τον Αφρικανικό Οργανισμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα, υποστηρίζεται ότι:

όλοι οι λαοί πρέπει να έχουν δικαίωμα στην ύπαρξή τους. Θα πρέπει να διαθέτουν το αναμφισβήτητο και αναφαίρετο δικαίωμα στην αυτοδιάθεση. Θα πρέπει ελεύθερα να προσδιορίζουν το πολιτικό καθεστώς τους και θα πρέπει να επιτυγχάνουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξή τους, σύμφωνα με την πολιτική που οι ίδιοι έχουν επιλέξει (African Charter on Human and People's Rights, 1981).

Όμως το ενδιαφέρον εστιάζεται στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι, η οποία υπογράφηκε το 1975, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην προστασία του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών. Στο πλαίσιο αυτό ορίζεται ότι:

- Η αυτοδιάθεση μπορεί να έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα και όχι μόνο αποικιακό
- Αναφέρεται ο διαρκής χαρακτήρας της αυτοδιάθεσης
- Απαιτείται η προβολή της ανάγκης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- Υφίσταται ανάγκη προστασίας πολιτικών ελευθεριών

Με βάση αυτά τα στοιχεία, η Τελική Πράξη του Ελσίνκι διευκολύνει στη(ν) :

- Διεύρυνση της επιλογής του κοινωνικού και πολιτικού καθεστώτος τους
- Ενίσχυση δικαιώματος εξωτερικής αυτοδιάθεσης
- Μεταβολή νοήματος αρχής εδαφικής κυριαρχίας
- Απόρριψη διαζώματος απόσχισης
- Ερμηνεία με συσταλτικό τρόπο του λαού
- Αξιοποίηση εθνικής αυτοδιάθεσής για τη διασφάλιση της ειρήνης.

Στο πλαίσιο αυτό και κατανοώντας το ρόλο της αυτοδιάθεσης των λαών θα διερευνηθεί στη συνέχεια το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, μέσα από τις αποσχίσεις του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου από την πρώην Γιουγκοσλαβία.

1.1.2. Η απόσχιση των λαών. Πριν την ανάλυση των αποσχιστικών κινημάτων του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου, είναι απαραίτητο να διευκρινιστούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και να αναδειχθούν οι βασικότερες αιτίες δημιουργίας τους. Τις περισσότερες φορές ο μεγαλύτερος κίνδυνος που απορρέει από την αυτοδιάθεση των λαών είναι η απόσχισή τους. Η απόσχιση αφορά

την επίσημη αποχώρηση μίας εδαφικής οντότητας από ένα ανεξάρτητο κράτος και συνίσταται στη μονομερή απομάκρυνση μίας εθνικής ομάδας από την επικράτεια σε δικό της έδαφος, σπάζοντας κατά αυτόν τον τρόπο τους δεσμούς με το κράτος με τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας (Κωτσιόπουλος, 2015).

Μέσω της απόσχισης, οι λαοί επιδιώκουν να πετύχουν την ένωσή τους με άλλο κράτος ή να δημιουργήσουν ένα νέο κράτος, χωρίς όμως να είναι δυνατή η συναίνεση του κράτους στο οποίο ανήκουν. Επιπλέον οι κυριότερες μορφές υλοποίησης των εξεγέρσεων είναι οι αποσχίσεις. Οι βασικότερες αρχές επιδίωξης της

απόσχισης είναι αυτές της λαϊκής κυριαρχίας και της συγκατάθεσης. Οι σημαντικότεροι λόγοι, που μπορούν να οδηγήσουν σε αποσχίσεις είναι οι εξής:

- 1) Αμφισβήτηση κεντρικής εξουσίας
- 2) Ανταγωνιστική αντιμετώπιση κυρίαρχης πλειοψηφίας κράτους, στο οποίο ανήκουν
- 3) Ιστορικοί δεσμοί των κατοίκων, που επιλέγουν την απόσχιση, χωρίς, όμως, να υπάρχουν οι ίδιοι με την κεντρική εξουσία
- 4) Ύπαρξη ομάδων εθνικά και φυλετικά ομογενών, οι οποίες διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους κατοίκους.

Τις περισσότερες φορές τα αποσχιστικά κινήματα δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην προσπάθεια διεθνοποίησής τους, επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό να πετύχουν την αποδοχή των αιτημάτων τους, αλλά και σε αρκετές περιπτώσεις την προώθηση δράσεων για την αποτελεσματική διαχείριση και την εκτόνωση των καταστάσεων, που δημιουργούν οι διάφορες μορφές απόσχισης. Πρέπει, τέλος, να επισημανθεί ότι

«κανένα δικαίωμα σε απόσχιση δε συνδέεται άμεσα με επίκληση της αρχής της αυτοδιάθεσης. Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης αναγνωρίζεται μέχρι στο σημείο που σχετίζεται με το δικαίωμα της αυτοκυβέρνησης των λαών και όχι με το δικαίωμα απόσχισης από το κυρίαρχο κράτος» (United Nations General Assembly, 1960).

Κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να αναφερθούν οι άγραφοι κανόνες 'της παλαιάς τάξης πραγμάτων', όπως:

- Όταν γίνεται επίκληση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από αποσχιστικές εθνοτικές ομάδες, το κράτος σχεδόν πάντα επικαλείται τις αρχές της εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχίας και του απαραβίαστου των συνόρων. Η συγκεκριμένη απουσία μετάβασης οδηγεί σε εμφύλιο πόλεμο. Αποτελεί παραβίαση του διεθνούς δικαίου να αναγνωρίζονται μονομερείς διακηρύξεις ανεξαρτησίας από αποσχιστικές ομάδες και περιοχές ενάντια στις επιθυμίες των ομοσπονδιακών ή των κεντρικών κυβερνήσεων, οι οποίες είναι σε διαδικασία αντιμετώπισης των αυτονομιστών (Σιούσιουρας, 2009).

- Η έννοια της κρατικής κυριαρχίας κατά το παρελθόν σήμαινε ότι άλλα κράτη δεν είχαν το δικαίωμα να αναμειγνύονται στα εσωτερικά ζητήματα ενός κράτους. Παρότι οι πολυμερείς οικονομικές συνθήκες και οι συνθήκες

ελέγχου των εξοπλισμών που υπογράφονται οικειοθελώς για το αμοιβαίο συμφέρον που παρέχουν, έχουν επιβάλλει περιορισμούς στην κρατική κυριαρχία, τέτοιοι αυτοπεριορισμοί δεν εκτείνονται στο δικαίωμα της εξωτερικής παρέμβασης σε μια εσωτερική διαμάχη ανάμεσα στο κράτος και τους αυτονομιστές (Σιούσιουρας, 2009).

- Η 'σταθερή διαδικασία χειρισμού' του κράτους σε περιπτώσεις αντιμετώπισης αποσχιστικών απαιτήσεων και συνοδευόμενης εξέγερσης ή τρομοκρατίας είναι η προσπάθεια να την καταπνίξει μέσω αντεξέγερσης ή αντιτρομοκρατίας. Το επίπεδο βίας, που χρησιμοποιείται από το κράτος, τότε υπερβαίνει σταθερά εκείνο των αυτονομιστών. Παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων πραγματοποιούνται και από τις δύο πλευρές. Η αιτιολόγηση τέτοιων στατικών ενεργειών, είναι ότι μακροπρόθεσμα παράγει λιγότερα δεινά και βάσανα, αποτρέποντας άλλα αυτονομιστικά κινήματα και προλαμβάνοντας την κατάρρευση του κράτους. Δεν πρόκειται για ικανοποιητική προϋπόθεση αλλά η πολιτική των ανθρωπιστικών επεμβάσεων μπορεί να είναι λιγότερο επιθυμητή (Σιούσιουρας, 2009).

- Εκτός από τα παλαιά κράτη στην Ευρώπη και μερικά άλλα (Ιαπωνία, Ταϋλάνδη, Ιράν και Αιθιοπία), τα περισσότερα κράτη προέκυψαν χωρίς μεθόδευση με το τέλος των αυτοκρατοριών: το τέλος της ισπανικής και της πορτογαλικής αυτοκρατορίας στην Αμερική τους 18^ο και 19^ο αιώνες, της αυστροουγγρικής και της οθωμανικής στην Ευρώπη με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και με το τέλος όλων των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών στην Ασία και στην Αφρική μέσα στη διάρκεια κάποιων δεκαετιών μετά το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Δεν υπάρχει σοβαρό σκεπτικό για την ύπαρξη μεγάλων κρατών (όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ή η Ινδία) και μικρών κρατών (όπως το Τρινιτάδ ή το Τουβάλου). Η δημιουργία νέων κρατών, που προέρχονται από μια ήδη υπάρχουσα χώρα μέσω επιτυχούς αποσχιστικής άσκησης βίας με τη βοήθεια εξωτερικών δυνάμεων ή μέσω αμοιβαίας συμφωνίας ανάμεσα στη χώρα και σε αυτούς που επιδιώκουν την απόσχιση, είναι σπάνιες: για παράδειγμα το Μπαγκλαντές από το Πακιστάν, η Ερυθραία από την Αιθιοπία και τα κράτη που προήλθαν τις πρώην Σοβιετική Ένωση και Γιουγκοσλαβία. Ωστόσο, η αναφορά στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ, ισχύει μόνον για την αποαποικιοποίηση, παρότι η δημιουργία κρατών ως αποτέλεσμα της

αποαποικιοποίησης δεν έχει καμία λογική ή συνέπεια. Τα περισσότερα κράτη είναι ατυχήματα της ιστορίας (Σιούσιουρας, 2009).

- Όταν ένα κράτος επιχειρεί να καταπνίξει αποσχιστικά κινήματα μέσω στρατιωτικής βίας, ο όρος ‘επίθεση’, όπως ορίζεται από τον καταστατικό χάρτη των Ηνωμένων Εθνών δεν ισχύει. Πρόκειται για εμφύλιο πόλεμο και όχι για πόλεμο ανάμεσα σε κράτη. Ένα κράτος έχει το νόμιμο δικαίωμα της διατήρησης της εδαφικής του ακεραιότητας μέσω της άσκησης βίας με την ηθική υποχρέωση να περιορίζει στο ελάχιστο τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ενώ το κράτος μπορεί να γίνει στόχος κατηγοριών για ‘εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας’ σε συνθήκες εμφυλίου πολέμου, κάτι τέτοιο δεν δίνει σε εξωτερικές δυνάμεις το δικαίωμα να διασπάσουν και να καταστρέψουν το κράτος (Σιούσιουρας, 2009).

- Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της σύμβασης του Μοντεβιδέο, τα νέα κράτη πρόκειται να αναγνωρίζονται βάσει των εμπειρικών στοιχείων ότι κατέχουν ξεκάθαρα οριοθετημένα εδαφικά σύνορα, έναν σταθερό πληθυσμό και μία κυβέρνηση που να ελέγχει την κατάσταση. Η επιλογή και οι ηθικές σκοπιμότητες είναι λιγότερο σχετικές (Σιούσιουρας, 2009).

- Εάν τμήματα από ένα ήδη υπάρχον κράτος καταφέρουν να αποσχιστούν, τα δικαιώματα του παλαιού κράτους διατηρούνται από το κράτος που παραμένει μετά την απόσχιση, εφόσον αυτό παραμένει το ίσο ή το μεγαλύτερο τμήμα του μοναδικού ή καθενός από τα διάφορα τμήματα που αποσχίστηκαν από το παλιό κράτος. Υπάρχουν προηγούμενες περιπτώσεις που καθιέρωσαν αυτόν τον κανόνα, όπως είναι η περίπτωση της Ινδίας όταν το Πακιστάν αποσχίστηκε το 1947, το Πακιστάν όταν το Μπαγκλαντές αποσχίστηκε το 1972 και η Ρωσία όταν οι υπόλοιπες σοβιετικές δημοκρατίες αποσχίστηκαν το 1991. Το 1947, η ανεξάρτητη Ινδία ανέλαβε τη διοίκηση κληρονομώντας τα δικαιώματα της βρετανικής Ινδίας και έγινε έτσι μέλος των Ηνωμένων Εθνών και νωρίτερα της Κοινωνίας των Εθνών. Το Πακιστάν ανακηρύχτηκε διάδοχο κράτος το 1972, παρότι εκείνη την περίοδο ο πληθυσμός του Μπαγκλαντές ήταν μεγαλύτερος από εκείνον του Πακιστάν. Ο πληθυσμός της Ρωσίας το 1991 ήταν μικρότερος από το συνολικό πληθυσμό των δεκαπέντε δημοκρατιών που αποσκήρτησαν (Σιούσιουρας, 2009).

- Η απόσχιση μπορεί να θεωρηθεί ανήθικη, όταν οδηγεί στην άρνηση των παλαιών πλεονεκτημάτων για την υπόλοιπη χώρα, όταν εξαναγκάζει άλλες

μονάδες να αποσχιστούν και να οδηγηθεί η χώρα στην κατάρρευση και όπου τέτοιες ενέργειες οδηγούν σε πόλεμο, σε χάος και σε ανθρώπινες τραγωδίες.

Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά και πρακτικές απορρίφθηκαν από τη ‘διεθνή κοινότητα’ στην περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

Η δημοκρατία, η ελευθερία και η αρχή της αυτοδιάθεσης. Για το χειρισμό διαφόρων αντικρουόμενων διεκδικήσεων και των αρχών της αυτοδιάθεσης και της εδαφικής ακεραιότητας της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η διεθνής κοινότητα εισήγαγε ένα περίπλοκο και αντιφατικό πακέτο επιδιώξεων και πολιτικών. Ο Hurst Hunnum, παρατηρεί:

Ενδεχομένως να μην υπάρχει άλλος κανόνας του διεθνούς δικαίου που να έχει προωθηθεί με τέτοιο σθένος ή έχει τύχει τέτοιας αποδοχής όσο το δικαίωμα των ανθρώπων στην αυτοδιάθεση. Ωστόσο, το νόημα και το περιεχόμενο του συγκεκριμένου δικαιώματος παραμένουν τόσο ασαφή και ανακριβή όσο ήταν και τότε που εκφράστηκαν από τον πρόεδρο Γουόντροου Ουϊλσον και τους υπολοίπους στις Βερσαλλίες.

Υπάρχει κοινώς αποδεκτός κανόνας ότι τα «έθνη», έχουν το δικαίωμα να πραγματοποιούν απόσχιση από ένα ήδη υπάρχον κυρίαρχο κράτος με γνώμονα την αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης; Όχι δεν υπάρχει (Σιούσιουρας, 2009).

Ο Allen Buchanan προειδοποιούσε για την ύπαρξη συγκεκριμένων δημοκρατικών δικαιωμάτων, όπως τα αποσχιστικά δικαιώματα που βασίζονται στην αρχή της αυτοδιάθεσης. Τόνιζε την ανάγκη να εξετάζονται από κοινού οι δύο έννοιες και οι επιδιώξεις τους, ώστε να κατανοούμε τις διαφορές τους και να αποφεύγουμε τις πιθανές αρνητικές επιπτώσεις της σύγχυσης των δύο εννοιών. Ενώ υπάρχει μια ‘ευρύτατα διαδεδομένη υποστήριξη του στόχου του εκδημοκρατισμού’, ταυτόχρονα υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με την καταστροφή του ίδιου του κράτους μέσω αποσχίσεων με σκοπό την προώθηση του στόχου του εκδημοκρατισμού. Οι προσπάθειες απόσχισης καθώς και οι αντιδράσεις των κρατών να αντισταθούν, έχουν συχνά οδηγήσει σε σοβαρές οικονομικές απορυθμίσεις και σε μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εθνικές μειονότητες, έχοντας πετύχει την ανεξαρτησία τους, υποβάλλουν τις δικές τους μειονότητες στις ίδιες διώξεις από τις

οποίες υπέφεραν προηγουμένως. Ο Allen Buchanan τονίζει επιπλέον την ύπαρξη παραπλανητικών παραλληλισμών μεταξύ εκδημοκρατισμού και απόσχισης:

Από κοινού ο εκδημοκρατισμός και η απόσχιση μπορούν να εμφανιστούν ως άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Εάν η δημοκρατία είναι η λαϊκή κυριαρχία – συμμετοχή του λαού στην κυβέρνηση – τότε η απόσχιση μπορεί να εκληφθεί ως η προσπάθεια από διαφόρους ανθρώπους να αυτοκυβερνηθούν, να υπάρχει πολιτική αυτοδιάθεση με την κυριολεκτική έννοια, σχηματίζοντας τα δικά τους ανεξάρτητα, πλήρως κυρίαρχα κράτη.

Ο Allen Buchanan παρέχει δύο λόγους για την απόρριψη της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης ως προέκτασης της δημοκρατίας. Πρώτον, οι αποσχιστικές διαμάχες έχουν προκαλέσει μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις πλευρές, οικονομική καταστροφή και στερήσεις. Δεύτερον όπως υποστήριζε ο Αβραάμ Λίνκολν:

η απόσχιση μπορεί να αποτελέσει μια θανάσιμη απειλή για τη δημοκρατία: εάν μια δυσανεκτή μειονότητα μπορεί να αποχωρήσει από την πολιτεία όποτε πλειοψηφήσει σε ένα θέμα που θεωρεί ότι είναι μείζονος σημασίας, τότε η πλειοψηφία δεν κυβερνά. Επιπλέον, εάν θεωρείται η απόσχιση ως μια πραγματική επιλογή, τότε η μειονοτική ομάδα μπορεί να χρησιμοποιεί την απειλή της «αποχώρησης» ως κάποιας μορφής «φωνή», η οποία παίζει το ρόλο veto στην κυβέρνηση της πλειοψηφίας.

Αυτό το γεγονός θέτει και το βασικό ερώτημα εάν τα 'έθνη', έχουν το δικαίωμα να 'αποσκιρτούν' από το κυρίαρχο κράτος, σύμφωνα με την αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης. Με την πιο φιλελεύθερη ερμηνεία της ελευθερίας, οι εθνοτικές ομάδες ως υποκείμενα μέσα σε ένα κράτος θεωρούνται ότι έχουν το δικαίωμα να κάνουν δημοψηφίσματα με σκοπό να καθορίσουν, εάν το επιθυμούν, να παραμείνουν μέσα στο κράτος ή να αποσχιστούν από αυτό. Το συγκεκριμένο δικαίωμα της εθνικής αυτοδιάθεσης ωστόσο αναφέρεται μόνο έμμεσα και εν παρόδω στο άρθρο 1.2 του καταστατικού χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, όπου προβλέπεται το εξής: «Να αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις ανάμεσα στα κράτη με βάση το σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών και να παίρνουν άλλα κατάλληλα μέτρα για την ενδυνάμωση της παγκόσμιας ειρήνης». Τα άρθρα 73 και 91 ουσιαστικά ασχολούνται με τις 'μη αυτοδιοικούμενες περιοχές' και το 'σύστημα κηδεμονίας', αλλά δεν έχουν να κάνουν με την παροχή αυτοδιάθεσης σε λαούς μέσα σε ήδη υπάρχοντα κυρίαρχα και ανεξάρτητα κράτη. Η διακήρυξη φιλικών σχέσεων του 1970 συμπλήρωσε τον καταστατικό χάρτη και προχώρησε πέρα από αυτόν, προβλέποντας

ότι η αρχή δεν εφαρμόζεται μόνο σε αποικιακές περιοχές αλλά και σε «όλους τους λαούς»:

το δικαίωμα ελεύθερα να καθορίζουν χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις την πολιτική τους κατάσταση. Έμφαση στη συγκεκριμένη αρχή δόθηκε στο πρώτο άρθρο της διεθνούς συνθήκης για τα πολιτικά δικαιώματα που υπογράφηκε το 1976 και επικυρώθηκε από 113 χώρες μέχρι το τέλος του 1991. Ωστόσο το δικαίωμα των μειονοτήτων στην αυτοδιάθεση - σύμφωνα με τη συνθήκη - δεν περιλάμβανε και το δικαίωμα της απόσχισης. Υπήρξε νύξη για το δικαίωμα των λαών σε όλα τα κράτη «για ελεύθερη, δίκαιη και ανοιχτή συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες διακυβέρνησης που έχουν επιλεγεί ελεύθερα από κάθε κράτος.

Η συνάντηση της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ), το 1990 στην Κοπεγχάγη, προχώρησε περισσότερο στην επιβεβαίωση των δημοκρατικών δικαιωμάτων των λαών, αλλά όχι τόσο, ώστε να προσυπογράψει και το δικαίωμα στην απόσχιση.

Δύο σχετικά ερωτήματα μπορούν να τεθούν από την άποψη της ισότητας και της δικαιοσύνης. Εάν η αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης υπό την έννοια του «δικαιώματος της απόσχισης από ένα κράτος» μπορούσε να αναγνωριστεί στους Σλοβένους, στους Κροάτες στους μουσουλμάνους της Βοσνίας και στους Σλαβομακεδόνες, τότε γιατί δεν μπορεί η ίδια αρχή να αναγνωριστεί και για τους Σέρβους των αναγνωρισμένων κρατών της Κροατίας και της Βοσνίας; Και εάν οι Σέρβοι απαιτούν το συγκεκριμένο δικαίωμα, τότε γιατί δεν πρέπει και οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου να απαιτούν το ίδιο δικαίωμα; Εάν η εθνική αυτοδιάθεση, που επεκτείνεται στο δικαίωμα της απόσχισης, είναι νέος προεξάρχοντας κανόνας της διεθνούς πολιτικής στις μέρες μας, τότε ασφαλώς θα πρέπει να αναγνωριστεί και στις νέες μειονότητες που προκύπτουν από τις αποσχίσεις κρατών. Αλλιώς, κάποια λογική εξήγηση πρέπει να δοθεί σχετικά με το γιατί η αρχή του δικαιώματος της απόσχισης εφαρμόστηκε επιλεκτικά στη Σλοβενία, στην Κροατία και στη Βοσνία, αλλά όχι σε άλλες εθνοτικές ομάδες ανά τον κόσμο. Εσωτερικές πολιτικές διαμάχες, εθνοτικές μειονοτικές αδικίες και ένοπλοι αποσχιστικοί αγώνες έχουν υπάρξει αλλού πολύ πιο έντονοι και παρατεταμένοι από ότι στην πρώην Γιουγκοσλαβική ομοσπονδία.

Υπό το πρίσμα της διεθνούς συγκριτικής οπτικής είναι δύσκολο να αιτιολογήσουμε, γιατί επιτράπηκε στη Σλοβενία και στην Κροατία να παραβιάσουν τη σειρά προτεραιότητας που είχαν άλλα ανακηρυσσόμενα έθνη που διεκδικούσαν το δικαίωμα της απόσχισης και της διεθνούς αναγνώρισης. Όσον αφορά στον ισχυρισμό της σερβικής κυριαρχίας, δεν είναι ασύνηθες για κυρίαρχες εθνοτικές ομάδες να επιμένουν στην άποψή τους για περισσότερο πολιτικά συγκεντρωτικούς διακανονισμούς, τους οποίους και να ελέγχουν. Τέτοιου είδους παράπονα είχαν γίνει στο παρελθόν εναντίον των Άγγλων στη Μεγάλη Βρετανία από τους Ιρλανδούς, τους Σκωτσέζους και τους Ουαλλούς. Επίσης εναντίον των αγγλόφωνων αποίκων του Καναδά από τους γαλλόφωνους αποίκους της επαρχίας του Κεμπέκ, εναντίον των λευκών αγγλοσαξόνων προτεσταντών (WASP) στις Ηνωμένες Πολιτείες από τους αφροαμερικανούς και τους ισπανόφωνους εναντίον των μελών της εθνοτικής ομάδας του Πουντζάμ από τα μέλη των ομάδων της Βεγγάλης του Σιντ και τους Βαλούχους. Ακόμη εναντίον των ομιλούντων τη διάλεκτο Χίντι στην Ινδία από άλλες γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες. Το μοτίβο αντιπαράθεσης ανάμεσα στην πλειοψηφία και στη μειοψηφία έχει λάβει χώρα σε όλα τα παραπάνω κράτη. Εκείνο που διαφοροποίησε την περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας ήταν ότι η Γερμανία, η Αυστρία και το Βατικανό πίεσαν την ευρωπαϊκή Ένωση να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Σλοβενίας και της Κροατίας. Ύστερα οι Ηνωμένες Πολιτείες πίεσαν τον υπόλοιπο κόσμο να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Βοσνίας. Τα κριτήρια της αναγνώρισης στην προκειμένη περίπτωση ήταν επιλεκτικά και αυθαίρετα. Σε όλες τις 'εσωτερικές' δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας αναγνωρίστηκε το δικαίωμα για απόσχιση, γεγονός το οποίο οδήγησε στην αναγνώριση της εναπομείνουσας επαρχίας της σοσιαλιστικής Μακεδονίας. Άλλες επίδοξες αποσχιστικές ομάδες ανά τον κόσμο δεν έτυχαν τέτοιου είδους ισχυρής και προστατευτικής συμπεριφοράς.

Κεφάλαιο δεύτερο

Ο ρόλος της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια

2.1 Η παρουσία της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έως την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας

Ο χώρος των Βαλκανίων αποτελούσε διαχρονικά έναν ζωτικό χώρο για τις μεγάλες δυνάμεις και για το λόγο αυτό ήταν ιδιαίτερα έντονο το ενδιαφέρον ανάπτυξης ενός πολιτικού και επιστημονικού διαλόγου για τη σημασία του τρόπου δραστηριοποίησης των κρατών, όχι μόνο για τη συγκεκριμένη περιοχή, αλλά και σε διεθνές επίπεδο (Εικόνα 1). Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, οι περισσότεροι μελετητές προσπαθούν να αναλύσουν την ιστορική πορεία της πρώην Γιουγκοσλαβίας, προκειμένου να κατανοήσουν τους λόγους κατάρρευσης της και να αξιολογήσουν τη σημασία της κατάρρευσης της (Zimmerman, 1999).

Εικόνα 1. Τα κράτη των Βαλκανίων το 1992 και η πρώην Γιουγκοσλαβία (<https://www.pemptousia.gr/2015/02/ta-krati-tis-valkanikis/>)

Μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, η Γιουγκοσλαβία του Τίτο αποτέλεσε μία ισχυρή δύναμη σε διεθνές επίπεδο, η οποία οδήγησε στην αναμόρφωση των Βαλκανίων. Η άνοδος της Γιουγκοσλαβίας βασίστηκε στη συνεργασία της με τη Σοβιετική Ένωση, παρόλο που υπήρξαν αρκετές διαφορές, ως

προς τα θέματα της δημιουργίας μίας Βαλκανικής Ομοσπονδίας και της Κομινφόρμ (Μίχας, 2003).

Η στροφή του Τίτο στη Σοβιετική Ένωση πραγματοποιήθηκε, λόγω της βούλησης του να εκμεταλλευθεί τους φυσικούς πόρους της χώρας, προσελκύοντας νέες προσοδοφόρες επενδύσεις.

Η πολιτική παρουσία του Τίτο ήταν αυτή που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της πρώην Γιουγκοσλαβίας (Εικόνα 2), ενώ ο ίδιος ήταν αυτός που κατανόησε ότι είναι απαραίτητη και η στροφή προς τη Δύση. Για το λόγο αυτό άλλωστε προχώρησε σε υπογραφή στρατιωτικής και οικονομικής συμφωνίας με τις Η.Π.Α κατά τα έτη 1951 – 1952. Επιπλέον, προχώρησε στην υπογραφή Συμφώνου Φιλίας και Συνεργασίας και Βαλκανικού Συμφώνου με Ελλάδα και Τουρκία, αλλά και σε νέες συμφωνίες με τη Σοβιετική Ένωση την περίοδο 1955 – 1956. Η μορφή του Τίτο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον τρόπο διαμόρφωσης της πολιτικής και στρατιωτικής παρουσίας της πρώην Γιουγκοσλαβίας, ενώ αίσθηση προκαλεί η επιλογή του να προχωρήσει στην ίδρυση του Κινήματος των Ανεξαρτήτων, το οποίο αριθμεί σήμερα περίπου 115 μέλη (Χυτοπούλου – Παπά, 2013).

Εικόνα 2. Η πρώην Γιουγκοσλαβία, πριν από την κατάρρευση της (πηγή:

https://el.wikipedia.org/wiki/Διάλυση_Γιουγκοσλαβίας)

Η πρώην Γιουγκοσλαβία λειτουργούσε μετά το 1944 ως ομοσπονδία και αποτελούνταν από τις εξής περιοχές :

- 1) Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Μαυροβουνίου
- 2) Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σερβίας
- 3) Σοσιαλιστική Δημοκρατία των Σκοπίων
- 4) Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σερβίας
- 5) Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σλοβενίας
- 6) Σοσιαλιστική δημοκρατία της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης.

Πρέπει να επισημανθεί ότι στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Σερβίας εντάσσονταν οι αυτόνομες επαρχίες της Βοϊβοντίνα και του Κοσσυφοπεδίου. Σε γενικές γραμμές η σημασία της πρώην Γιουγκοσλαβίας σε διεθνές επίπεδο ήταν μεγάλη, καθώς θεωρούνταν ότι μπορούσε να εμποδίσει την ικανοποίηση των βλέψεων της Γερμανίας προς τη Μεσόγειο, αποδεικνύοντας τη γεωπολιτική θέση της (Ρόζος, 2015).

Παρόλα αυτά, η παρουσία της ήταν βραχυπρόθεσμη με αποτέλεσμα, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, να προκληθεί η διάλυσή της, γεγονός που μεταβάλλει το τοπίο στο χώρο των Βαλκανίων, αλλά και σε διεθνές επίπεδο.

Η κατάρρευση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η σημασία της για την περιοχή των Βαλκανίων και την Ευρώπη. Είναι δύσκολο να εντοπιστούν οι αιτίες που οδήγησαν τη Γιουγκοσλαβία στη διάσπασή της και τον τελευταίο πρόεδρό της Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στο διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η διάσπαση της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας αποτέλεσε την κορύφωση ιστορικών εξελίξεων μιας χρονικής περιόδου που αρχίζει από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και τελειώνει με το θάνατο του Γιόσιπ Μπρόζ (Τίτο), ο οποίος σηματοδοτεί την αρχή του τέλους. Είναι η κεντρική διαπίστωση ότι ο πρόεδρος Τίτο έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο για τη διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας, όχι μόνο γιατί βρέθηκε στην προεδρία του ομοσπονδιακού κράτους για ένα διάστημα τεσσάρων δεκαετιών, αλλά και γιατί ο θάνατός αυτού του ηγέτη σηματοδότησε την απαρχή αποσύνθεσης του γιουγκοσλαβικού οικοδομήματος. Πράγματι, η «γιουγκοσλαβική ταυτότητα» ταυτίστηκε με τον εμπνευστή της Τίτο, γεγονός που επέφερε ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα την κατάρρευση αυτής της ταυτότητας, παράλληλα με την κατάρρευση του τιτοϊκού καθεστώτος. Ήταν αυτή ακριβώς η συγκυρία που η «γιουγκοσλαβική» ταυτότητα έδωσε τη θέση της στους «αποσχιστικούς εθνικισμούς», καθόσον δεν υπήρχαν άλλες δημοκρατικές επιλογές. Είναι ενδιαφέρον ότι η πολιτική που ακολούθησε ο πρόεδρος Τίτο συγκράτησε τις δυνάμει φυγόκεντρες αποσχιστικές

τάσεις, καθόσον αυτή η πολιτική, σε μεγάλο βαθμό, ασκήθηκε με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό προς όλες τις εθνότητες, ικανοποιώντας έτσι το περί δικαίου αίσθημά τους (Τζίμας, 2014).

Ωστόσο και ο Τίτο δεν ήταν άμοιρος ευθυνών για τα γεγονότα που ακολούθησαν. Έχοντας ήδη από το 1964 παραχωρήσει ευρεία αυτονομία σε αρκετές περιοχές της Γιουγκοσλαβίας προετοίμαζε το «κουτί της Πανδώρας των εθνικιστικών βλέψεων» που θα άνοιγε στο μέλλον. Πιο συγκεκριμένα παρότι ο Τίτο διατήρησε σε επίπεδο αποκλειστικής δραστηριότητας της ομοσπονδίας λειτουργίες - της αποκαλούμενης στις διεθνείς σχέσεις - της «υψηλής πολιτικής», παραχώρησε κάποιας μορφής σχετική αυτονομία στα ομόσπονδα κράτη. Εκείνη ωστόσο την ιστορική συγκυρία θα ήταν προτιμότερη και σχετικά ανώδυνη, η διατήρηση των εξουσιών στο κέντρο. Τούτο διότι, όταν ο Μιλόσεβιτς θέλησε να επαναφέρει την προτέρα κατάσταση, συγκεντρώνοντας εκ νέου τις εξουσίες στο κέντρο, τότε ήταν πια αργά. Η εφαρμογή ενός χαλαρότερου μοντέλου κυριαρχίας από το κέντρο, την κρίσιμη εκείνη περίοδο, θα ήταν μάλλον η μόνη πολιτική που θα μπορούσε να λειτουργήσει ανασταλτικά, αν όχι ακυρωτικά, στις όποιες αποσχιστικές τάσεις. Αυτή όμως η πολιτική δεν ασκήθηκε, αλλά αντίθετα ο Μιλόσεβιτς επιτάχυνε ραγδαία τις εξελίξεις (Αθανασιάδης, 2008).

Τα παραδείγματα του Κοσσυφοπεδίου και της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας είναι χαρακτηριστικά. Στο Κοσσυφοπέδιο οι αλβανόφωνοι διέθεταν (επί Τίτο και από το 1974) σύνταγμα, κοινοβούλιο και ανώτατο δικαστήριο. Αυτά ακριβώς τα πλεονεκτήματα, τα οποία εν πολλοίς συνέθεταν το παζλ μιας οιονεί κρατικής οντότητας, δημιουργούσαν στους αλβανόφωνους ένα αίσθημα αυτονομίας σε σχέση με τη Γιουγκοσλαβία. Είναι πρόδηλο ότι η αναπάντεχη αναστολή ή περιστολή των περισσότερων δικαιωμάτων από τον Μιλόσεβιτς το 1988, αλλά και η επιβολή στρατιωτικού νόμου το 1989 θα επέφερε ένα ασφυκτικό κλίμα στους αλβανόφωνους που αργά ή γρήγορα θα έπρεπε να εκτονωθεί (Gordy, 2006).

Γενικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι εξετάζοντας τους χειρισμούς του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς εκ των υστέρων, προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι ο σέρβος πρόεδρος δεν ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος για να διαχειριστεί τη σοβούσα κρίση στο ομοσπονδιακό κράτος της Γιουγκοσλαβίας. Τότε δηλαδή που η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργούσε ένα διασπαστικό και αποσχιστικό κλίμα σε όλη την κεντρική και νοτιοανατολική Ευρώπη, η ιστορική συγκυρία έφερε

στο τιμόνι της ομοσπονδίας αυτό τον ακραίο σέρβο εθνικιστή ως πρόεδρο. Υπήρχαν όμως και γεωπολιτικοί λόγοι, οι οποίοι υπονόμευαν την ενότητα του ομοσπονδιακού κράτους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση της Γερμανίας και της Αυστρίας: καθώς τα εν λόγω κράτη ουδέποτε θεώρησαν τη Γιουγκοσλαβία (λόγω Σερβίας) δυνάμει σύμμαχο, η οποία θα μπορούσε να επιτρέψει την απρόσκοπτη έξοδο τους στη Μεσόγειο (μέσω Αδριατικής θάλασσας), ενθάρρυναν τις αποσχιστικές της Κροατίας και της Σλοβενίας και πρωτοστάτησαν τελικά στην ολοκλήρωσή τους. Ας σημειωθεί εδώ ότι η Αυστρία, πέραν των άλλων, αντιμετώπιζε και μία γεωγραφική ιδιαιτερότητα: ήταν περικλειστο κράτος, όπως εξάλλου και η Ουγγαρία, η πρώτην εταίρος στη δυαδική μοναρχία της Αυστροουγγαρίας (Mazower, 2002).

Και η Γερμανία, όμως, παρότι εκείνη την περίοδο είχε αναθερμάνει τις εμπορικές της σχέσεις με την Κροατία, διακαώς επιθυμούσε ‘μία αξιόπιστη πρόσβαση’ στη Μεσόγειο. Αλλά και η Σλοβενία, όπως και η Κροατία, από την πλευρά τους, δεν ήταν διατεθειμένες να παραμείνουν στην ομοσπονδία. Ειδικά η Σλοβενία, πέραν του γεγονότος ότι δεν περιελάμβανε ισχυρές μειονότητες στην επικράτειά της και κατά συνέπεια δεν αντιμετώπιζε αποσχιστικές τάσεις, θεωρούσε και όχι άδικα, ότι συνεισέφερε περισσότερα από τους άλλους ‘εταίρους’ στο γιουγκοσλαβικό οικοδόμημα. Κυρίως, λόγω των εισφορών από εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων αλλά και του τουρισμού που προσέλκυε. Έτσι προετοιμάζοντας το νόμισμά της, ήδη από το 1991, ‘για την εγκατάλειψη από το σκάφος που βυθιζόταν’, κάθε άλλο παρά προσέβλεπε στη διατήρηση της ενότητας του γιουγκοσλαβικού οικοδομήματος (Περράκης, 1997).

Η Αυστρία από την πλευρά της, ένα από τα ισχυρά κράτη της εποχής, δεν είδε εξαρχής θετικά αυτή τη συμμαχία, η οποία θεωρούσε ότι αποτελεί μία εν δυνάμει απειλή για την υπόστασή της. Όμως η πλήρης υποτέλεια της Σερβίας δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθεί από την Αυστροουγγαρία λόγω της εξασθένησης της τελευταίας από τον κριμαϊκό πόλεμο. Για το λόγο αυτό έθεσε ως στόχο την οικονομική της υποτέλεια. Σε αυτό το πλαίσιο η αποκοπή της Σερβίας από την Αδριατική και η δημιουργία ενός κράτους- προσκόμματος σε αυτήν αποτελούσαν μεταξύ άλλων τις πρώτες προτεραιότητες για τη Βιέννη. Σε εφαρμογή αυτού του σχεδίου και αφού προηγουμένως απέσπασε τη συναίνεση της Γερμανίας, συναποφάσισε με την Ιταλία την ίδρυση ανεξάρτητου αλβανικού κράτους. Το νέο αλβανικό κράτος στην πραγματικότητα ‘κράτος πελάτης’ της Βιέννης, στεκόμενο ως «εμπόδιο» στην έξοδο της Σερβίας στην Αδριατική θάλασσα. Από την άλλη πλευρά,

η Ρωσία έβλεπε θετικά την επερχόμενη διάδοχη κατάσταση της οθωμανικής αυτοκρατορίας στη βαλκανική, όπως αυτή διαγραφόταν από τη συμμαχία των βαλκανικών κρατών. Δεν ήταν διατεθειμένη όμως να πάρει θέση στο ζήτημα της εξόδου της Σερβίας στην Αδριατική. Και αυτό, διότι οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής και ειδικότερα οι ναυτικές δυνάμεις Αγγλία και Γαλλία δεν είδαν ποτέ με θετικό μάτι την κάθοδο της Ρωσίας στη Μεσόγειο μέσω των Στενών, τα οποία, σημειωτέον, βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μάλιστα αυτή η θέση της Αγγλίας και της Γαλλίας, έλαβε συγκεκριμένη μορφή το 1841, όταν ο σουλτάνος απαγόρευσε με νόμο οριστικά τον διάπλου των ρωσικών πλοίων από τα Στενά (Vidosav, 2001).

Την ύπαρξη πάντως του ομοσπονδιακού κράτους της Γιουγκοσλαβίας, δεν έβλεπε θετικά ούτε η Ιταλία, κυρίως λόγω της πρόσβασής της στην Αδριατική. Ήταν αυτός ακριβώς ο λόγος που είχε συναποφασίσει με την Αυστροουγγαρία και τη Γερμανία στο παρελθόν, την ίδρυση του Αλβανικού κράτους. Το νέο κράτος όμως θα ήταν στην πραγματικότητα ένα ‘κράτος πελάτης’ της Βιέννης, στεκόμενο εμπόδιο στην έξοδο της Σερβίας, της Ελλάδας και του Μαυροβουνίου στην Αδριατική. Η προσέγγιση της δυαδικής μοναρχίας για τα ‘νέα’ κράτη ήταν αρνητική, επειδή ακριβώς θεωρούσε τη συμμαχία τους μία εν δυνάμει απειλή για την υπόστασή της, την ίδια ιστορική συγκυρία που η οθωμανική αυτοκρατορία είχε αρχίσει να δείχνει σημάδια παρακμής. Και παρότι η συνεργασία Σερβίας με την Αυστροουγγαρία θα ήταν λογικότερο επακόλουθο και θα γινόταν ευμενώς δεκτή από τη σερβική πλευρά, η δυαδική μοναρχία απέβλεπε μόνο στην υποταγή του νεοσύστατου κράτους (Χρηστίδης, 2008).

Όμως και οι ΗΠΑ δεν ήταν θετικά διακείμενες υπέρ της ενότητας της Γιουγκοσλαβίας, κυρίως λόγω της Ρωσίας. Τούτο, διότι η αποκοπή της Σερβίας στην Αδριατική θάλασσα θα λειτουργούσε αποτρεπτικά στην έστω έμμεση κάθοδο της Ρωσίας στη Μεσόγειο. Συνακόλουθα, καθώς η Ρωσία θα διέθετε ως μοναδική έξοδο στη Μεσόγειο μέσω των Στενών του Βοσπόρου, θα καθίστατο σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη από την Τουρκία και κατ’ επέκταση από τις ΗΠΑ. Βάσει αυτού του δεδομένου γεννά πολλά ερωτηματικά η αμερικανική επέμβαση στη Γιουγκοσλαβία το Μάρτιο 1999, που εκδηλώθηκε μέσω NATO και βασίστηκε στην καταπάτηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την κυβέρνηση Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς (Σιούσιουρας, 2010).

Συμπερασματικά και σύμφωνα με τους μελετητές της κατάρρευσης της Γιουγκοσλαβίας οι σημαντικότεροι παράγοντες ανάδυσης των βλέψεων των Σοσιαλιστικών Δημοκρατικών για εθνική ανεξαρτησία και απόσχισή τους θεωρούνται οι εξής :

- 1) Ύπαρξη έντονων ιστορικών διαφορών
- 2) Ύπαρξη θρησκευτικών και εθνικών μειονοτήτων
- 3) Προβληματική και ανισόρροπη οικονομική κατάσταση
- 4) Επικράτηση εθνικιστικών και πολιτικών τάσεων
- 5) Τέλος ψυχρού πολέμου
- 6) Τρόπος άσκησης πολιτικής και παρέμβασης Διεθνών Οργανισμών και Μεγάλων Δυνάμεων
- 7) Πτώση κομμουνιστικών καθεστώτων
- 8) Συμφέροντα ΗΠΑ
- 9) Ευρωπαϊκά συμφέροντα (Σφέτας, Σ. & Παπασωτηρίου, 2009).

Όλοι αυτοί οι παράγοντες οδηγούν στην κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και στο πλαίσιο αυτό θα διερευνηθούν και θα αξιολογηθούν στη συνέχεια οι αποσχίσεις του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου.

Κεφάλαιο Τρίτο

Η απόσχιση του Μαυροβουνίου

3.1 Η ιστορική και πολιτική παρουσία του Μαυροβουνίου

Στα δύο προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκε η σημασία της αυτοδιάθεσης των λαών και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της απόσχισης, ενώ επίσης δόθηκε έμφαση στη σχέση αυτοδιάθεσης και απόσχισης και στον τρόπο αντιμετώπισής τους από το διεθνές πολιτικό δίκαιο. Επιπλέον επισημάνθηκε ο ρόλος της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα Βαλκάνια και η κατάρρευσή της, που μετέβαλλε το διεθνές σκηνικό, όχι μόνο στην περιοχή των Βαλκανίων αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Για το λόγο αυτό στη συνέχεια θα αναλυθούν και θα ερμηνευθούν οι αποσχίσεις του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου, που αποτελούν δύο από τις περιοχές εκείνες που σε διεθνές επίπεδο προκάλεσαν πολιτικό και επιστημονικό διάλογο για τα γεγονότα που προηγήθηκαν και ακολούθησαν της απόσχισης τους.

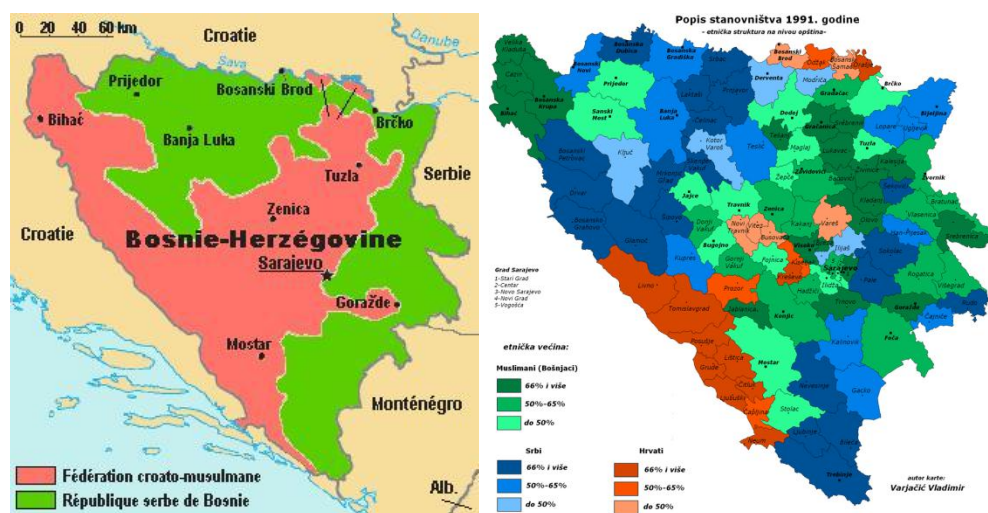
Επιπλέον, όπως ήδη επισημάνθηκε, στην περιοχή της Βαλκανικής χερσονήσου τα τελευταία 60 χρόνια σημειώθηκαν ποικίλα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα τα οποία κορυφώνονται με τη διάλυση της πρώην ομοσπονδιακής Γερμανίας. Η διάσπαση αυτή είχε διάρκεια περίπου 15 χρόνια (1991 – 2006), οδηγώντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργία των 6 παρακάτω κρατών:

- 1) Σλοβενία
- 2) Μαυροβούνιο
- 3) Βοσνία – Ερζεγοβίνη
- 4) Π.Δ.Γ.Μ
- 5) Σερβία
- 6) Κροατία (Κατσαροπούλου, 2004)

Με τον τρόπο αυτό επιβεβαιώνεται ότι σε διεθνές επίπεδο στις δεκαετίες 1980 και 1990 αρχίζουν να προκαλούνται ποικίλες μεταβολές ανανεώνοντας τον τρόπο διαμόρφωσης του πολιτικού γίνεσθαι, όπως αυτό είχε δημιουργηθεί, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον τερματισμό του ψυχρού πολέμου. Επίσης, η δημιουργία αυτών των νέων κρατών έδωσε ώθηση στην ενεργοποίηση των διεθνών φορέων και στην αξιοποίηση του διεθνούς δικαίου, όπως άλλωστε θα διαφανεί στη συνέχεια (Εικόνα 3).

Εικόνα 3. Η διαφοροποίηση της σύνθεσης της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, πριν και μετά την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας

(πηγή: <https://civilwarineurope.com/2015/12/15/vers-la-secession-de-la-republique-serbe-de-bosnie/> και <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DemoBIH1991.png>)

Πριν την παρουσίαση όμως της μεταψυχροπολεμικής περιόδου είναι απαραίτητο να παρουσιαστεί η ιστορική και πολιτική παρουσία του Μαυροβουνίου, προκειμένου να κατανοηθούν οι λόγοι που οδήγησαν στην απόσχιση του. Ειδικότερα, το Μαυροβούνιο αποτελούσε μία από τις 6 Δημοκρατίες της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας, η οποία διοικούνταν ουσιαστικά μέσω ενός κρατικού μηχανισμού. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσεται το Μαυροβούνιο, το οποίο ήταν αναγνωρισμένο από τη διεθνή κοινότητα για 40 χρόνια (1878 – 1918), ενώ στη συνέχεια και για 85 χρόνια δεν γίνεται καμία αναφορά σε αυτό. Εμφανίζεται ουσιαστικά το 2003, χωρίς να αποτελεί ένα ξεχωριστό και διακριτό κράτος, αλλά αποτελώντας τμήμα της ένωσης Σερβίας – Μαυροβουνίου που δημιουργείται το 2003 (Κατσαροπούλου, 2004).

Πρόκειται για ένα κράτος στο οποίο, σε μεγάλο βαθμό, η ιστορική του παρουσία καθορίζεται από τα ιδιαίτερα γεωγραφικά του χαρακτηριστικά (Εικόνα 4). Βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της Βαλκανικής, και εκ της θέσεώς του αλλά και της γενικότερης διαμόρφωσης του εδάφους υφίσταται δυσχέρεια επικοινωνίας με τόσο με τις λοιπές χώρες της βαλκανικής όσο και με την υπόλοιπη Ευρώπη γενικότερα.

Εικόνα 4. Χάρτης Μαυροβουνίου (πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/Μαυροβούνιο>)

Στο πλαίσιο αυτό αρχίζουν να δημιουργούνται πολιτικές αναταραχές στην περιοχή του Μαυροβουνίου λόγω των έντονων διαφωνιών για την εθνική ταυτότητα των κατοίκων του, αλλά και για τις σχέσεις μεταξύ Μαυροβουνίου και Σερβίας. Οι διαφωνίες αυτές επικεντρώνονται κυρίως στις σχέσεις που μπορεί να καλλιεργηθούν με τους Σέρβους, σε μία περίοδο που πλέον το Μαυροβούνιο παύει να αποτελεί ανεξάρτητο κράτος (Κατσαροπούλου, 2004). Όμως το Μαυροβούνιο στο παρελθόν αποτελούσε μία ηγεμονία την οποία αναγνώρισε ουσιαστικά το Συνέδριο του Βερολίνου, αν και η γεωγραφική της έκταση ήταν μικροφυή και η οικονομική της ανάπτυξη χαμηλή.

Σε γενικές γραμμές το ανεξάρτητο κράτος του Μαυροβουνίου αυξάνει το κύρος του αλλά και την πολιτική του δύναμη λόγω των στενών του σχέσεων με τις ηγεμονικές αρχές της Σερβίας, της Ιταλίας και της Ρωσίας.

Για το λόγο αυτό υποστηρίζεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις το Μαυροβούνιο κατάφερε να περιορίσει την επιρροή της Σερβίας στο βαλκανικό χώρο ως προς τον τρόπο οργάνωσης και δραστηριοποίησης της εθνικής σερβικής κίνησης. Στη προσπάθεια του αυτή σημαντική ήταν η οικονομική, κοινωνική και πολιτική στήριξη από τη Ρωσία, που θεωρούσε ότι μπορούσε να αξιοποιήσει το Μαυροβούνιο εναντίον της Αυστροουγγαρίας και της Τουρκίας (Κατσαροπούλου, 2004).

Το 1910 το Μαυροβούνιο επεδίωξε να αναγνωριστεί σε βασίλειο, επιδιώκοντας με τον τρόπο αυτό ο ηγεμόνας του Νικόλαος να πετύχει την ενίσχυση της διεθνούς σχέσης του κράτους του. Υποστηρίζεται επίσης ότι το Μαυροβούνιο αποτελεί «τη συνέχεια της μεσαιωνικής κρατικής παράδοσης και ιδέας» (Κατσαροπούλου, 2004).

Η αναγνώρισή του ως ένα από τα ανεξάρτητα ομοσπονδιακά κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας γίνεται μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αποτελεί ένα

πολύ μικρό κράτος το οποίο όμως κατάφερε να προσελκύσει το ενδιαφέρον αρκετών μελετητών και να καθορίσει τις εξελίξεις στην περιοχή της Βαλκανικής χερσονήσου. Το ενδιαφέρον όμως επικεντρώνεται μετά το 2003 λόγω της διατύπωσης των αντιλήψεων για την απόσχισή του από τη Σερβία. Στη συνέχεια θα αναλυθούν οι συνθήκες αυτές που οδήγησαν στην απόσχιση του Μαυροβουνίου, έτσι ώστε να κατανοηθεί η ιδιαίτερη σημασία της για τη διεθνή πολιτική σκηνή.

3.2 Η απόσχιση του Μαυροβουνίου με βάση το Διεθνές Δίκαιο

Στην προηγούμενη ενότητα αναλύθηκε η ιστορική και πολιτική παρουσία του Μαυροβουνίου, προκειμένου να κατανοηθούν οι λόγοι για τους οποίους επιλέχτηκε στη συγκεκριμένη μελέτη να παρουσιαστεί η απόσχισή του. Το 2003 προωθείται η δημιουργία του κράτους της Σερβίας που συνενώνεται με το κράτος του Μαυροβουνίου, ενώ το 2006 αποφασίζεται η διάλυσή του και η δημιουργία δύο ανεξάρτητων κρατών, του Μαυροβουνίου και της Σερβίας, παρουσιάζοντας τη Σερβία ως κράτος που αποτελεί τη συνέχεια του παλαιού κράτους της Γιουγκοσλαβίας. Η απόσχιση του Μαυροβουνίου λαμβάνει χώρα στις 26 Φεβρουαρίου του 2006 ενώ στις 3 Ιουνίου 2006 το Μαυροβούνιο προχωρεί σε δημοψήφισμα και κηρύσσει την ανεξαρτησία του με ποσοστό 56,3 % .

Όπως ήδη επισημάνθηκε στο Μαυροβούνιο μετά το 2003 διατυπώθηκαν δύο πολιτικές θεωρίες που αφορούσαν τη διερεύνηση και τον καθορισμό της ταυτότητας των κατοίκων του ενώ η δεύτερη έθετε στο επίκεντρό της την απόσχισή του από τη Σερβία. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι σχέσεις του Μαυροβουνίου με τη Σερβία είναι αντιφατικές και είναι αυτές που κατευθύνουν στην απόσχισή του. Επιπλέον παρατηρείται διαφοροποίηση της εξωτερικής πολιτικής των δύο κρατών με κυριότερο σημείο τους τη στάση τους απέναντι στην Ε.Ε αλλά και απέναντι στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, καθώς το Μαυροβούνιο είχε αναπτύξει φιλική πολιτική ενώ σε αντίθεση η Σερβία ασκούσε μία εχθρική πολιτική. Η ηγεσία του Μαυροβουνίου θεωρούσε ότι η στάση αυτή της Σερβίας θα αποτελούσε τροχοπέδη για την είσοδό της στην Ε.Ε. Τα σημαντικότερα σημεία των διαφωνιών τους ήταν τα εξής:

1) Αμφισβήτηση από τη Σερβία του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία στη Χάγη

2) Άρνηση παράδοσης εγκληματιών πολέμου στο Δικαστήριο της Χάγης

3) Αμυντική στρατηγική και επιστροφή των κατεχόμενων μερών στην Κροατία (International Crisis Group, 2006).

Ουσιαστικά η απόσχιση του Μαυροβουνίου αφορά στην προσπάθεια επιδίωξης της ανεξαρτητοποίησής του, με απώτερο στόχο τη δημιουργία ενός νέου κράτους. Ουσιαστικά αναφέρεται στην προσπάθεια η διαδικασία αυτή να ακολουθήσει τις βασικές αρχές των απαιτούμενων ενεργειών ώστε να ικανοποιήσει τη «βούληση πολιτικής διάσπασης, ήτοι την απόφαση των πολιτών ενός κοινωνικοπολιτικού υποσυστήματος να αποσύρουν το σύνολο των πολιτικών τους δράσεων από την κεντρική κυβέρνηση προσανατολίζοντάς τις στο δικό τους υπό ίδρυση κράτος».

Πρόκειται κατά συνέπεια για την απόσχιση μίας περιοχής που δεν είναι αποικιακή και η οποία επιχειρείται χωρίς τη συγκατάθεση της κεντρικής κυβέρνησης της Σερβίας. Επιπλέον με βάση το διεθνές δίκαιο η απόσχιση του Μαυροβουνίου έχει ως κύριο στόχο την προστασία της εδαφικής του ακεραιότητας. Ειδικότερα η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας: «είναι κομβικής σημασίας για τις διεθνείς σχέσεις διότι συνιστά εγγύηση ακριβώς αυτής της ισοτιμίας. Επιπρόσθετα, αποτελεί εγγύηση κατά κάθε διαμελισμού της κρατικής επικράτειας εξασφαλίζοντας πέρα από την κυριαρχική ισοτιμία και το απρόσβλητο του εδάφους» (International Crisis Group. 2006).

Η αρχή της αυτοδιάθεσης αφορά, κατά συνέπεια στο σεβασμό της κρατικής κυριαρχίας, ενώ οι επιπτώσεις της μπορούν να αφορούν όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές. Δεν πρέπει όμως να συγχέεται με την προώθηση μίας λύσης που αφορά στη δημιουργία εθνοτικών εντάσεων.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η απόσχιση του Μαυροβουνίου υπενθυμίζει και την αρχή του μεταβλητού χαρακτήρα των κρατών, που δημιουργεί την ανάγκη διαρκούς ανανέωσης και διαφοροποίησης της φυσιογνωμίας τους. Επιπλέον με τον τρόπο αυτό δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τις μεταβολές στο εδαφικό καθεστώς του, ενώ παράλληλα προωθείται και η διαφοροποίηση της νομικής προσωπικότητάς του στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινότητας.

Η απόσχιση του Μαυροβουνίου θεωρείται νόμιμη επειδή η σταθερή δημοκρατική και φιλελεύθερη παράταξη λειτουργούσε πριν από την ανεξαρτησία, ενώ το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε θεωρείται ως κάτι παραπάνω από ένα

καλά οργανωμένο δημοψήφισμα, στο οποίο τα εμφύλια στοιχεία κυριαρχούν έναντι των εθνοτικών στοιχείων (Asplund, 2007). Επιπλέον βασίζεται στη θεωρία που θέλει τις αποσχίσεις να αποδίδονται σε :

μία ομάδα ανθρώπων που αναγνωρίζουν το ένα το άλλο ότι ανήκουν στην ίδια κοινότητα, οι οποίοι αναγνωρίζουν ειδικές υποχρεώσεις ο ένας στον άλλο, και που φιλοδοξούν να πετύχουν την πολιτική αυτονομία τους, λόγω των χαρακτηριστικών που πιστεύουν ότι μοιράζονται και αφορούν συνήθως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, που πηγάζουν από τη γεωγραφική θέση, τους και τη δημόσια κουλτούρα που τους διαφοροποιεί από τους γειτονικούς λαούς.

Η νομιμότητα της απόσχισης του Μαυροβουνίου, όπως ορίζει το διεθνές δίκαιο, βασίζεται στο ότι αποτελεί ένα φιλελεύθερο και δημοκρατικό δικαίωμα που στηρίζεται στην πλειοψηφία του λαού του Μαυροβουνίου, ο οποίος με δημοκρατικό τρόπο επέλεξε την απόσχισή του από τη Σερβία. Επιπλέον σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η έννοια της εθνικής ταυτότητας καθώς οι περισσότεροι από τους κατοίκους θεωρούσαν ότι είναι κάτοικοι του Μαυροβουνίου, απορρίπτοντας πιθανή σερβική τους ταυτότητα.

Αυτό αποδεικνύεται άλλωστε από το ότι το Σοσιαλιστικό και το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, αλλά και η Δημοκρατική Ένωση των Αλβανών (DUA), το Κόμμα Πολιτών (GP) και η Δημοκρατική Συμμαχία στο Μαυροβούνιο (DSCG), ήταν όλα υπέρ της ανεξαρτησίας της χώρας τους (Moore, 2015).

Για πολλούς όμως ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στην εδαφική διάσταση της απόσχισης που παίζει καθοριστικό ρόλο στην επιδίωξη της εθνικής αυτοδιάθεσης, επιβεβαιώνοντας την ανάγκη ανεξαρτησίας των εδαφών. Με τον τρόπο αυτό ικανοποιούνται οι δύο βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου, η αρχή της κυριαρχίας της αυτοδιάθεσης και η αρχή της εθνικής κυριαρχίας (Horowitz, 1998).

Η ιστορία και η πορεία του κράτους του Μαυροβουνίου βασίζεται στο ότι ήταν το μόνο κράτος που απήφησε με επιτυχία την Οθωμανική Αυτοκρατορία με αποτέλεσμα η τελευταία να μην αποκτήσει ποτέ τον πλήρη έλεγχο σε αυτό το κράτος. Η Σερβία αποτέλεσε τροχοπέδη για την είσοδο του Μαυροβουνίου στην Ε.Ε, ενώ εμφανής είναι σε αρκετά σημεία η διαφορετική

τους κουλτούρα. Ειδικότερα η πολυπολιτισμική πολιτική της κυβέρνησης του Μαυροβουνίου, οι διακριτές οικονομίες και οι τρόποι διαχείρισης και αξιοποίησης της εγχώριας βιομηχανίας επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή. Τέλος, η διαφορετική αντιμετώπιση των εγκληματιών πολέμου και των πολεμικών επανορθώσεων στο Κοσσυφοπέδιο αποτελούν τις κυριότερες διαφορές στην πολιτιστική τους ταυτότητα, γεγονός που ερμηνεύει την απόφαση του Μαυροβουνίου να προχωρήσει στην απόσχιση του.

3.3 Η αναγνώριση του Μαυροβουνίου από τη διεθνή κοινότητα

Είναι σαφές ότι η διεθνής κοινότητα αντιμετωπίζει θετικά τη δημιουργία νέων κρατών, μόνο όταν αυτά δημιουργούνται με ειρηνικές μεθόδους. Οποιαδήποτε μορφή μονομερούς απόσχισης, χωρίς τη συναίνεση της μητρόπολης, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή σε διεθνές επίπεδο.

Στην περίπτωση του Μαυροβουνίου η επίσημη κήρυξη της απόσχισής του από την ίδια του την κυβέρνηση πραγματοποιήθηκε στις 3 Ιουνίου 2006 και, όπως ήδη επισημάνθηκε, αποφασίστηκε μετά από δημοψήφισμα (Εικόνα 5). Η πρώτη χώρα που αναγνώρισε την ανεξαρτησία του ήταν η Ισλανδία, ενώ ακολούθησαν η Ρωσία, Ελβετία, η Βουλγαρία, ΠΓΔΜ και η Βουλγαρία. Επιπλέον στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών το Μαυροβούνιο έγινε δεκτό ως μέλος του στις 22 Ιουνίου με το Ψήφισμα 1691 (2006).

Εικόνα 5. Χάρτης Μαυροβουνίου (πηγή: <https://el.wikipedia.org/wiki/Μαυροβούνιο>)

Σε γενικές γραμμές η διεθνής κοινότητα θέτει στο επίκεντρό της τον άνθρωπο και τα δικαιώματά του και την προστασία του από κάθε ενέργεια που

λειτουργεί εις βάρος του. Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών είναι αυτό που λαμβάνει τις απαιτούμενες πρωτοβουλίες για την προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (Gallagher, 2003).

Η παρέμβασή του κρίνεται αναγκαία για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όταν διαπιστωθεί οποιαδήποτε μορφή παραβίασής τους και πιο συγκεκριμένα σε περιπτώσεις που κρίνει «ότι υφίσταται συστηματική και κατάφωρη παραβίαση ακόμα και των πιο θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό ενός κράτους, σε τέτοια ένταση και διάρκεια ώστε η κατάσταση να ισοδυναμεί κατ' ουσίαν με απόρριψη της προβλεπόμενης από το διεθνές δίκαιο εσωτερικής αυτοδιάθεσης».

Επιπλέον η αναγνώριση του νέου κράτους του Μαυροβουνίου καθορίζεται από τα παρακάτω κριτήρια, τα οποία πρέπει να ακολουθούνται :

- 1) Κατοχή δικού του εδάφους
- 2) Κατοχή δικού του πληθυσμού
- 3) Δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής εξουσίας
- 4) Δυνατότητα σύναψης διεθνών σχέσεων.

Η Σερβία αντιμετώπισε με επιφύλαξη τις βλέψεις του Μαυροβουνίου επειδή φοβούνταν ότι και άλλες περιοχές θα απαιτήσουν παρόμοια μεταχείριση. Το γεγονός αυτό θα οδηγούσε σε ανεπιθύμητες συνέπειες, όπως οι συγκρούσεις στο Κοσσυφοπέδιο, τη Βοσνία ή τη Βοϊβοδίνη. Στο πλαίσιο αυτό ακολούθησε η δήλωση της Σερβίας: «...η συμμετοχή της Ένωσης Σερβίας-Μαυροβουνίου στα Η.Ε, καθώς και σε όλα τα Όργανα και τους Οργανισμούς του συστήματος του Ο.Η.Ε., συνεχίζεται από τη Δημοκρατία της Σερβίας με βάση το άρθρο 60 του Συνταγματικού Χάρτη της Ένωσης Σερβίας-Μαυροβουνίου» (Gallagher, 2003).

Στη συνέχεια επισημάνθηκε ότι όλες οι υποχρεώσεις από τις Συνθήκες και τις Συμφωνίες, στις οποίες συμμετέχει ως μέλος, αναλαμβάνονται από τη Δημοκρατία της Σερβίας, που αντικαθιστά πλέον το κράτος της Σερβίας-Μαυροβουνίου. Τέλος, ο τρόπος με τον οποίο η διεθνής κοινότητα αντιμετωπίζει την απόσχιση του Μαυροβουνίου αντικατοπτρίζεται στο περιεχόμενο της δήλωσης των Η.Π.Α: «Η τιμή του να συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ελεύθερα, ανεξάρτητα κράτη του κόσμου, ενέχει και την πρόκληση να προστατεύεις και να προωθείς την ελευθερία, τα δικαιώματα και την ευημερία όλου του λαού του Μαυροβουνίου» (Newsroom ΔΟΛ, 2006).

Ακόμη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατέγραψε τη σημαντική πρόοδο που έχει πετύχει το Μαυροβούνιο στο δικαστικό τομέα και σε άλλους θεσμούς. Ωστόσο, σύμφωνα με την επιτροπή, υπολείπεται στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς. Από την άλλη πλευρά η σύνταξη και η υιοθέτηση συντάγματος από το Μαυροβούνιο βασιζόμενου σε ευρωπαϊκά πρότυπα ενισχύει το ευρωπαϊκό προφίλ του και συμβάλει στη σταθερότητά του.

Ερώτημα αποτελεί κατά πόσο η Ε.Ε. έχει τη δυνατότητα να προβαίνει σε αναγνώρισεις στο μέτρο που η πράξη της αναγνώρισης συνιστά εκδήλωση κρατικής κυριαρχίας.

Η Κοινότητα θέτοντας πρωταρχικό στόχο τη διατήρηση του ομοσπονδιακού χαρακτήρα της Γιουγκοσλαβίας χρησιμοποίησε αρχικά ως δέλεαρ την ένταξή της στους κόλπους της. Σε δεύτερο στάδιο όταν αποδείχθηκε ανέφικτο λόγω της μεγάλης αποσχιστικής δυναμικής που βρισκόταν σε εξέλιξη εξέδωσε αριθμό αποφάσεων, στις οποίες αφενός αναγνώριζε τη μη αναστρέψιμη αποσχιστική δυναμική στο ομοσπονδιακό κράτος της Γιουγκοσλαβίας κι αφετέρου επεσήμανε την αντίθεσή της στην εκδήλωση χρήσης βίας. Σε τρίτο στάδιο προχώρησε στη σύσταση της επιτροπής Badinter, η οποία επιφορτίστηκε το έργο γνωμοδότησης στα θέματα διαδοχής και αναγνώρισεων που είχαν ήδη ανακύψει ή σύντομα θα ανέκυπταν με απώτερο στόχο την ένταξή τους στην Ε.Ε. Η Επιτροπή κινούμενη στη λογική να περιορίσει τις αποσχίσεις και τα περιεχόμενά τους, διατύπωσε θετική γνωμοδότηση μόνο για τις αναγνώρισεις των πολιτικών οντοτήτων, οι οποίες αποτελούσαν διάδοχα σχήματα των πρώην δημοκρατιών. Όχι όμως υπέρ των μειονοτήτων που φιλοξενούνταν εντός αυτών των οντοτήτων. Και τούτο διότι σε εκείνη τη συγκυρία βούληση της κοινότητας ήταν αυτές οι αναγνώρισεις «να λειτουργήσουν ως τετελεσμένο, που θα μετέφερε στις εμπόλεμες δυνάμεις το μήνυμα της ματαιότητας της συνέχισης των εχθροπραξιών». Αφού η Κοινότητα με το κύρος της στην ανατολική Ευρώπη αναγνώριζε ένα νέο ευρωπαϊκό κράτος οι πιθανότητες να επικρατήσει, έστω και με ένοπλη σύγκρουση ή μία αντίθετη ρύθμιση, θα ήταν περιορισμένη. Στη λογική της κοινότητας, αν και η αποσχιστική δυναμική που έπνεε σε όλη τη Νοτιοανατολική Ευρώπη ήταν ανέφικτο να ανατραπεί, η επίκληση του διπλωματικού όπλου της αναγνώρισης θα μπορούσε τουλάχιστο να λειτουργήσει ανασταλτικά ως προς αυτή. Στην αντίθετη περίπτωση, εφόσον δηλαδή εφαρμοζόταν η αυτοδιάθεση στην απόλυτη έκφασή της, θα εγκυμονούσε ο κίνδυνος ανάφλεξης της ευρύτερης περιοχής της Γιουγκοσλαβίας λόγω του μεγάλου αριθμού μικρών «εθνικών κρατών» που θα

ανέκυπταν, «κράτη» τα οποία θα αποτελούσαν πιθανούς στόχους των γειτονικών ισχυρότερων κρατών. Εξάλλου όπως επισημαίνεται, «η πρωτόγονη εφαρμογή της αυτοδιάθεσης έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τη λογική της πλουραλιστικής, ανεκτικής κοινωνίας που λίγο – πολύ, αποτελεί πια κοινό τόπο συμβίωσης στη δυτική Ευρώπη». Έτσι κατά την επιτροπή, το δικαίωμα της ανεξαρτητοποίησης (απόσχισης ή εξωτερικής αυτοδιάθεσης) «στο μέτρο που μπορεί να γίνει αποδεκτό από το ισχύον διεθνές δίκαιο, στις οργανωμένες πολιτικές μονάδες της ομοσπονδίας και δεν επεκτάθηκε στα συστατικά, εθνικά ή εθνοτικά στοιχεία τους». Η δοκιμασμένη από το παρελθόν αρχή *uti possidetis juris*, που σύμφωνα με κάποιες απόψεις, έχει χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου, υιοθετήθηκε τότε στις γνωμοδοτήσεις της επιτροπής. Η αρχή εμφανίστηκε το 1950 σε σειρά αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών, που επιχειρούσαν την ειρηνική μετάβαση των κρατών του τρίτου κόσμου προς την ανεξαρτησία. Εκείνη την περίοδο, τη λεγόμενη περίοδο της αποαποικιοποίησης, η *uti possidetis juris* λειτούργησε ως τροχοπέδη στην αυτοδιάθεση, στο μέτρο που η απόλυτη εφαρμογή της θα οδηγούσε σε θεμελιακές αλλαγές συνόρων με απρόβλεπτες συνέπειες. Η κοινότητα θα αναγνώριζε αποσχίσεις στο μέτρο που θα περιορίζονταν στο επίπεδο των υφιστάμενων δημοκρατιών και όχι σε επίπεδο μειονοτήτων που φιλοξενούσαν οι δημοκρατίες. Ωστόσο, παρά τα πλεονεκτήματα – κατά κοινή ομολογία – της αρχής, κυρίως στην κατεύθυνση να αποφευχθούν συγκρούσεις που συνοδεύουν πάντα αγώνες ανεξαρτησίας, η εφαρμογή της σε κάποιες περιπτώσεις δεν απέφερε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Καθώς οι πρώην αποικιακές δυνάμεις δεν είχαν χαράξει τα σύνορα των αποικιών τους σύμφωνα με τη διασπορά εθνοτήτων, αλλά με απόλυτο γνώμονα τα γεωπολιτικά συμφέροντά τους, η χρήση βίας σε πολλές περιπτώσεις δεν αποφεύχθηκε. Υπό αυτή την έννοια, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης στην εξωτερική της έκφασή (απόσχιση) δεν έγινε δεκτό για τις μειονότητες, στο βαθμό που είναι αντίθετο στην κρατική κυριαρχία. Εξακολουθούσε ωστόσο να ισχύει στην εσωτερική έκφασή του ως δικαίωμα ελεύθερης επιλογής στη συμμετοχική διαδικασία για την ανάδειξη της κυβέρνησης του κράτους που διέθετε την κυριαρχία.

Κεφάλαιο Τέταρτο

Η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου

4.1 Η ιστορική και πολιτική παρουσία του Κοσσυφοπεδίου

Εκτός όμως από την περίπτωση της απόσχισης του Μαυροβουνίου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου η οποία, λόγω της ιδιαιτερότητας της και των βιαιοτήτων που σημειώθηκαν, προκάλεσε το ενδιαφέρον αρκετών μελετητών. Για την κατανόηση της σημασίας της απόσχισης του Κοσσυφοπεδίου, πρέπει να παρουσιαστούν τα στοιχεία που αφορούν την πολιτική και ιστορική παρουσία του Κοσσυφοπεδίου και γενικότερα του Κοσσόβου. Πρέπει να διευκρινιστεί επίσης ότι το Κοσσυφοπέδιο αποτελεί μία περιοχή του Κοσσόβου (Εικόνα 6).

Εικόνα 6. Χάρτης Κοσσόβου (πηγή: <http://teipoteion.blogspot.gr/2011/03/nebeska-srbija.html>)

Το Κόσσοβο βρίσκεται στο κεντρικό σημείο των Δυτικών Βαλκανίων και σε αυτό ζούσαν Σέρβοι και Αλβανοί, με το Σερβικό στοιχείο να υπερισχύει έναντι του αλβανικού, έως περίπου το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Επιπλέον θεωρείται ιστορική η παρουσία του επειδή αποτελούσε το κέντρο της Σερβικής Εκκλησίας και του Σερβικού έθνους (Katulis, 2000).

Το 1912 το Κόσσοβο προχωρεί στην ένταξή του στη Σερβία, ενώ μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αποτελούσε επαρχία της Σερβίας, με αποτέλεσμα να

θεωρείται περιοχή της Γιουγκοσλαβίας. Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1949 το Κόσσοβο μπορεί να λειτουργεί υπό καθεστώς αυτονομίας, υπό την κυριαρχία όμως της Σερβίας, η οποία θα ασκεί και τον πλήρη έλεγχο. Λόγω της έλλειψης ανεξάρτητων οργάνων όμως το Κόσσοβο δεν προχώρησε στη διεκδίκηση της πολιτικής του αυτονομίας. Στη συνέχεια, στο Σύνταγμα του 1963 η αυτονομία ορίζεται ως: «το δικαίωμα των δημοκρατιών για δημιουργία αυτόνομων καθεστώτων σε περιοχές με σαφώς διακριτή εθνική σύνθεση ή σε περιοχές με ειδικά χαρακτηριστικά και με βάση τη βούληση του λαού» (Katulis, 2000).

Με βάση το ίδιο σύνταγμα, επιβεβαιώνεται επίσης η αυτονομία του Κοσσόβου, στο πλαίσιο της Σερβικής Δημοκρατίας. Επιπλέον με βάση το Σύνταγμα του 1974, προωθείται η διάκριση ανάμεσα στο έθνος και την εθνικότητα και δίνεται η δυνατότητα μόνο στις 6 Δημοκρατίες να διεκδικήσουν την απόσχισή τους μέσω του δικαιώματος τους για αυτοδιάθεση και της αναγνώρισής τους ως έθνη. Αντίθετα, η Βοϊβοντίνα και το Κόσσοβο αναγνωρίζονται ως εθνικότητες, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να προχωρήσουν σε απόσχιση. Η διάκριση αυτή προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια του αλβανόφωνου πληθυσμού του Κοσσόβου.

Η δυσαρέσκεια αυτή, όπως ήδη επισημάνθηκε, οδήγησε στο δημοψήφισμα του 1991 και την απόφαση της απόσχισης του Κοσσόβου από τη Σερβία χωρίς όμως να γίνει αποδεκτή από τη σερβική κυβέρνηση. Τα γεγονότα αυτά αποτελούν την αιτία δημιουργίας ενός ειρηνικού κινήματος αντίστασης, με κυριότερο στόχο τη στήριξη του αλβανόφωνου πληθυσμού. Κυρίαρχο κόμμα είναι το LDK (Δημοκρατικός Σύνδεσμος), με αρχηγό τον Rugova, το οποίο επεδίωξε την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με τους διεθνείς οργανισμούς και φορείς, επιδιώκοντας την ευαισθητοποίησή τους για την ικανοποίηση των αιτημάτων του αλβανόφωνου πληθυσμού του Κοσσόβου.

Μετά από την άρνηση των Σέρβων να αποδεχτούν τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφάλειας τα έτη 1998 -99, αποφασίστηκε η παρέμβαση του ΝΑΤΟ και οι βομβαρδισμοί της Σερβίας, οι οποίοι κράτησαν δύο μήνες.

Το Κόσσοβο θεωρείται η λιγότερο αναπτυγμένη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας, ενώ έντονο ήταν το πρόβλημα της ανεργίας, το οποίο άγγιζε το 25%. Λόγω της ανεργίας και των έντονων οικονομικών προβλημάτων, αρκετοί Σέρβοι επιλέγουν να εγκαταλείψουν τη χώρα, ενώ ο αλβανικός πληθυσμός πλέον αγγίζει το 90%. Οι σχέσεις Σέρβων και Αλβανών ήταν περιορισμένες και αφορούσαν κυρίως επαγγελματικά θέματα, χωρίς να υπάρχει οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας για άλλα

θέματα (March et al., 2008). Στο πλαίσιο αυτό στη συνέχεια θα ερμηνευθεί ο τρόπος θεώρησης της απόσχισης του Κοσσυφοπεδίου από το διεθνές δίκαιο.

Με την παροχή γνώσιων ερευνητικών αναφορών για το υπόβαθρο και τη σύγκρουση του Κοσσυφοπεδίου, όπως η τηλεόραση και τα άλλα μέσα είχαν κάνει στα τελευταία στάδια της σύγκρουσης του Βιετνάμ, δίνοντας βήμα για να ακουστεί η φωνή των Σέρβων του Κοσσυφοπεδίου, επισημαίνοντας ότι υπήρχε σερβική αντίθεση εναντίον του προέδρου Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς μέσα στη σερβική εθνική συνέλευση, ενθαρρύνοντας τις διαπραγματεύσεις πέρα από ένα πιθανό διαχωρισμό του Κοσσυφοπεδίου, που θα είχε παραχωρήσει το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών στους Αλβανούς και θα περιόριζε σε ορισμένους εδαφικούς θύλακες τη σερβική μειονότητα μιλώντας συμβολικά περί κεντρικής Σερβίας, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας θα μπορούσαν να είχαν διαδραματίσει έναν εποικοδομητικό ρόλο σε αυτόν τον πόλεμο και να είχαν δημιουργήσει τη δυνατότητα μιας μη βίαιης παρέμβασης. (Σιούσουρας 2009 – Edward A. Tiryakian)

Αυτό που τα δυτικά μέσα επέλεξαν ήταν ένας συγκεκριμένος δυϊσμός που ο Charles C. Moskos έχει σαφώς συλλάβει στην επισήμανση ότι ο πόλεμος του Κοσσυφοπεδίου «παρουσίασε δυο διαμετρικά αντιταγμένα παραδείγματα των σχέσεων στρατιωτικών – μέσων μαζικής ενημέρωσης». Οι από αέρος επιχειρήσεις βομβαρδισμού του NATO καθοδηγούνταν από την αδιαφιλονίκητη αποδοχή της επίσημης ενημέρωσης: πρόκειται για μια «επιστροφή στο σχέδιο της επίσημης χειραγώγησης των ειδήσεων». Τα δυτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης συμμετείχαν σε έναν έντονο δυϊσμό ως δημοσιογράφοι που δικαιολογούνταν για την αποτυχία του NATO να χειρισθεί το «διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο». Τα μέσα δεν πρόβαλαν καμία εικόνα πολιτικών καταστροφών λόγω του βομβαρδισμού ή χρησιμοποίησης βλημάτων ουρανίου τα οποία σαφώς μπορεί να αποτελούν έναν παράγοντα στην εμφάνιση της λευχαιμίας στις περιοχές – στόχους. Από την άλλη, τα μέσα είχαν ανεξέλεγκτη πρόσβαση σε εκείνους που θεωρήθηκαν ως θύματα των σερβικών αγριότητων, τους αλβανούς πρόσφυγες στα στρατόπεδα. Ο Charles C. Moskos επισημαίνει ότι αυτός ο δυϊσμός στις σχέσεις στρατού και μέσων μαζικής ενημέρωσης, ενέχει τη λογική (ή την αιτιολόγηση) για το «πώς ο όρος ‘ανθρωπιστικός πόλεμος’ θα μπορούσε να εισαχθεί στο διεθνές λεξιλόγιο, χωρίς να θεωρηθεί οξύμωρο σχήμα». (Σιούσουρας 2009 – Edward A. Tiryakian)

Εάν το Κοσσυφοπέδιο ήταν πράγματι ένας «μεταμοντέρνος πόλεμος», τότε μπορεί να είναι μάταιο να αναζητούμε ήθος, ειδικά από τη μεταπολεμική κατάσταση χάους, απουσίας κοινωνίας πολιτών και τις βάνανουσες επιθέσεις σε Σέρβους, σε Ρόμα και σε άλλους μη Αλβανούς – οπωσδήποτε μια νέα και εξίσου λυπηρή φυλετική κάθαρση -, πράγμα που καθιστά δύσκολο να ισχυριστούμε ότι ο εκδημοκρατισμός αντικαθιστά τον απολυταρχισμό. Υπάρχει ένας ρόλος για την κρατική επέμβαση στις εθνικές συγκρούσεις, ωστόσο η κήρυξη πολέμου ως μορφή επέμβασης δεν αποτελεί μόνο του διαβεβαίωση ότι η έκβαση θα είναι μακροπρόθεσμη, όπως προοριζόταν αρχικά. Η κρατική επέμβαση σε αυτή την εθνική σύγκρουση μπορεί να έχει κερδίσει τον πόλεμο αλλά έχει χάσει την ειρήνη ή – για να επικαλεστούμε μια αρχαία παροιμία – ο δρόμος προς την κόλαση είναι συχνά στρωμένος με καλές προθέσεις. (Σιούσουρας 2009 – Edward A. Tiryakian)

4.2 Η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου με βάση το Διεθνές Δίκαιο

Η διαμάχη μεταξύ Κόσσοβου και Σερβίας άρχισε να εμφανίζεται από τη δεκαετία του 1980, όπου αρχίζουν να εμφανίζονται οι πρώτες συγκρούσεις μεταξύ των Σέρβων και του αλβανόφωνου πληθυσμού αποδεικνύοντας τις έντονες διαμάχες που υπήρχαν μεταξύ τους. Η αυτονομία που είχε δοθεί στο Κόσσοβο από τον Τίτο το 1974 καταργείται το 1989 και ακολουθεί η διάλυση της Βουλής του. Ακολουθεί επίσης η εφαρμογή μίας σκληρής πολιτικής από τη Σερβία κατά του αλβανόφωνου πληθυσμού, γεγονός που δημιουργεί έντονες αντιπαραθέσεις. Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσεται η δράση του κομματικού μηχανισμού του UCK, ο οποίος εκπροσωπούσε τα αιτήματα του αλβανόφωνου πληθυσμού του Κοσσόβου και αντιμετωπίζεται ως τρομοκρατική οργάνωση από το σερβικό κράτος (Craig, 1998).

Πριν την τελική απόφαση για την απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στο δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε το 1991 στο Κοσσυφοπέδιο στο πλαίσιο της γενικότερης τάσης ανεξαρτητοποίησης των Ομοσπονδιακών Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας. Όμως, η απόφαση αυτή δεν είχε οποιαδήποτε απήχηση στη διεθνή κοινότητα, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρισθεί από κανέναν (Katulis, 2000).

Στη συνέχεια πρέπει να επισημανθεί ότι το Κόσσοβο ήδη από το 1999 βρισκόταν υπό τη στρατιωτική προστασία του NATO και την προσωρινή διοίκηση

του ΟΗΕ, ενώ όλη αυτή την περίοδο σημειώνονται ποικίλες βίαιες συγκρούσεις. Μπορεί σύμφωνα με τον ΟΗΕ να μην είναι αποδεκτή η άσκηση βίας εναντίον της πολιτικής ανεξαρτησίας αλλά και της εδαφικής ακεραιότητας ενός κράτους όμως, οι παρεμβάσεις του ΝΑΤΟ και οι βομβαρδισμοί κατά της Σερβίας ήταν διαρκείς προκαλώντας με τον τρόπο αυτό και τις αντιδράσεις της Ρωσίας (Mccgwire, 2000).

Εννιά χρόνια αργότερα (17/2/2008) ανακοινώνεται από τη Βουλή του Κοσσυφοπεδίου η μονομερής απόσχιση και ανεξαρτησία του από τη Σερβία. Η απόφαση αυτή δεν γίνεται αποδεκτή από τη Σερβία, η οποία προσφεύγει στον ΟΗΕ διεκδικώντας την ακύρωση της συγκεκριμένης απόφασης. Είναι σαφές ότι η απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου αφορά στην απόσχιση σε ένα πρώην κομμουνιστικό κράτος και αρχίζει να εμφανίζεται ταυτόχρονα με την τάση ανεξαρτητοποίησης των ομοσπονδιακών κρατών της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Ειδικότερα, επισημαίνεται ότι με τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας :

περιοχές όπως το Κόσοβο, το οποίο κατοικείται κατά το μεγαλύτερο ποσοστό από Αλβανούς, και το οποίο κατά την περίοδο πριν το 1990, αναγνωρίζεται ως αυτόνομη περιοχή, εγκλωβίζεται εντός του χώρου της νέας Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, ως αναπόσπαστο κομμάτι του εδάφους της, ενώ ταυτόχρονα χάνει το ειδικό καθεστώς αυτονομίας που απολάμβανε μέχρι τότε (www.ceip.org).

Ουσιαστικά, το αποσχιστικό κίνημα του Κοσσυφοπεδίου πηγάζει από την έντονη καταπίεση που είχε υποστεί ο αλβανόφωνος πληθυσμός του από το Σερβικό κράτος και για το λόγο αυτό θεωρούσαν πολύ δύσκολη την παραμονή τους υπό τη σερβική εξουσία. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται κατανοητή η αποδοχή της, με βάση τις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου, όπως επισημαίνεται και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966 (παράγραφος, 27) :

Στα κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, τα άτομα που ανήκουν σε τέτοιες μειονότητες δεν θα στερούνται του δικαιώματος, από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας τους, να απολαμβάνουν τον δικό τους πολιτισμό, να ομολογούν και να ασκούν τη θρησκεία τους, ή να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους (International Covenant on Civil and Political Rights, 1996).

Είναι κατά συνέπεια, κατανοητό ότι το διεθνές δίκαιο αναγνωρίζει την απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου, λόγω των διακρίσεων σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο της σερβικής κυβέρνησης εναντίον του αλβανόφωνου πληθυσμού. Στο

πλαίσιο αυτό μπορεί να ενταχθεί και η θεωρία της «θεραπευτικής αποσχίσεως» (remedial secession), με βάση την οποία : «το διεθνές δίκαιο παρέχει δικαίωμα σε απόσχιση σε ομάδες οι οποίες έχουν υποστεί εκτεταμένης κλίμακας διωγμούς και διακρίσεις ή είναι αδύνατον να απολαύσουν και να εκδηλώσουν το δικαίωμα τους σε αυτοδιάθεση, στην εσωτερική του μορφή» (Roethke, 2011).

Κατά συνέπεια, η απόσχιση θεωρείται αναπόφευκτη, λόγω των παρακάτω παραγόντων :

- 1) Αποτελεί την τελευταία λύση καθώς οι ειρηνικές δράσεις που έχουν εκδηλωθεί ήταν αναποτελεσματικές
- 2) Ύπαρξη αλβανόφωνης μειονότητας στο χώρο του σερβικού κράτους
- 3) Παρουσίαση πολιτικών διακρίσεων και παραβίαση βασικών δικαιωμάτων αλβανόφωνου πληθυσμού (Raic, 2002).

Για το λόγο αυτό, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η αξιολόγηση όλων αυτών των παραγόντων και η διερεύνηση της δυνατότητας του Κοσσόβου να αποτελέσει ανεξάρτητο λαό αποκτώντας κατά συνέπεια νόμιμο δικαίωμα στην εξωτερική αυτοδιάθεση, η οποία νομιμοποιείται σε ελάχιστες περιπτώσεις. Όπως, επισημαίνεται : «η περίπτωση αυτή εμφανίζεται ως «θεραπευτικό μέσο», δηλαδή ως ένα μέσο προστασίας και επίλυσης μιας διαφοράς που εγκυμονεί σοβαρούς κινδύνους για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας».

Εξακολουθούν να υπάρχουν επίσης ενστάσεις για τη δημιουργία κράτους από τους αλβανοφώνους του Κοσσόβου, παρόλο που πληρούνται τα παρακάτω κριτήρια :

- 1) αυθυπόστατη πολιτική εξουσία
- 2) ικανότητα προώθησης διεθνών σχέσεων με άλλα κράτη
- 3) ύπαρξη μόνιμου πληθυσμού
- 4) ύπαρξη οριοθετημένου εδάφους

Με βάση λοιπόν αυτά τα δεδομένα είναι σαφές η μονομερής αποδοχή του αποσχιστικού κινήματος του Κοσσυφοπεδίου και η αδυναμία αιτιολόγησης του με βάση την παραβίαση βασικών αρχών του διεθνούς δικαίου, που θέτει ως προτεραιότητα του την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ουσιαστικά,

όλα αυτά τα γεγονότα καθιστούν ανεδαφική την αναγνώριση του δικαιώματος απόσχισης με βάση την αξιοποίηση της αρχής της αυτοδιάθεσης.

4.3 Η αναγνώριση του Κοσσυφοπεδίου από τη διεθνή κοινότητα

Μπορεί η απόσχισή του Κοσσυφοπεδίου από τη Σερβία να θεωρείται ότι δύσκολα μπορεί να ερμηνευθεί με βάση το διεθνές δίκαιο, όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναγνώριση του από τη διεθνή κοινότητα. Πρέπει να επισημανθεί ότι η μονομερής ανεξαρτησία του Κοσσόβου από τη Σερβία ανακοινώθηκε από τη Βουλή του τον Φεβρουάριο του 2008 (17/2).

Το Κοινοβούλιο του Κοσσόβου με την ανακοίνωση της μονομερούς ανεξαρτητοποίησής του προβάλλει το δημοκρατικό χαρακτήρα της νομιμότητας, ενώ επίσης δηλώνει ότι θα δεσμεύεται να ακολουθήσει τις βασικές αρχές του σχεδίου Αχτισάρι. Με βάση το άρθρο 1 της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας επισημαίνεται ότι :

Εμείς, οι δημοκρατικά εκλεγμένοι ηγέτες του λαού μας, δηλώνουμε ότι το Κόσσοβο είναι ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος. Η δήλωση αυτή αντανάκλα τη βούληση του λαού μας και είναι σε πλήρη συμφωνία με τις συστάσεις του ειδικού απεσταλμένου του ΟΗΕ Μάρτι Αχτισάρι και την ολοκληρωμένη πρότασή του για τη διευθέτηση του καθεστώτος του Κοσσόβου (Κατσαμάκης, 2012).

Η ανεξαρτητοποίηση αυτή, όπως ήδη επισημάνθηκε, δεν έγινε αποδεκτή από τη Σερβία η οποία προσέφυγε στον ΟΗΕ για την ακύρωσή της. Παρόλα αυτά το Κοσσυφοπέδιο αναγνωρίστηκε αρχικά από τις ΗΠΑ και στη συνέχεια από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο. Ταυτόχρονα η απόσχισή αυτή θεωρήθηκε παράνομη από τη Ρωσία και τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, η οποία αργότερα αναίρεσε την αρχική της απόφαση. Μέχρι το 2011 η απόσχισή είχε γίνει αποδεκτή από 75 χώρες- μέλη του ΟΗΕ. (Σήμερα το αναγνωρίζουν 112 μέλη).

Ανεξάρτητα από την αναγνώριση ή όχι της απόσχισης αυτής η διακριτή πολιτική της σερβικής κυβέρνησης και οι διαρκείς βιαιότητες κατά του αλβανόφωνου πληθυσμού προκάλεσε την έντονη κινητοποίηση και την άμεση παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας, με απώτερο στόχο την προστασία του αλβανόφωνου

πληθυσμού. Επίσης η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ να αποδέχτηκε το αίτημα της Σερβίας για προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης για την ακύρωση της μονομερούς απόφασης του Κοσσυφοπεδίου για την κήρυξη της ανεξαρτησίας του. Στη συνέχεια στις 8 Μαΐου του 2009 το Κόσσοβο γίνεται μέλος του ΔΝΤ, ενώ στις 29 Ιουνίου του 2009 εντάχθηκε στην Παγκόσμια Τράπεζα.

Είναι σαφές ότι η αναγνώριση της απόσχισης του Κοσσυφοπεδίου από τη διεθνή κοινότητα δε βασίζεται μόνο στις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου, αλλά και στις πολιτικές πρακτικές που ακολουθούν τα διάφορα κράτη. Σε γενικές γραμμές παρουσιάζεται μία διχαστική τάση της διεθνούς κοινότητας ως προς την αναγνώριση ή μη της ανεξαρτητοποίησης του Κοσσυφοπεδίου. Το Κοσσυφοπέδιο προσπαθεί να πείσει τη διεθνή κοινότητα υιοθετώντας το δόγμα της συλλογικής μη αναγνώρισης, σύμφωνα με την οποία δεν μπορεί να τεθεί θέμα παραβίασης του διεθνούς δικαίου. Τέλος, οι λόγοι αμφισβήτησής της αποδεικνύεται από την παρακάτω δήλωση Ρώσου αξιωματούχου :

Η Ρωσική Ομοσπονδία συνεχίζει να αναγνωρίζει τη Δημοκρατία της Σερβίας εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων της. Η διακήρυξη της 17ης Φεβρουαρίου από την τοπική συνέλευση της σερβικής επαρχίας του Κοσσόβου είναι μια κατάφωρη παραβίαση των κανόνων και των αρχών του διεθνούς δικαίου - πάνω απ 'όλα του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών - που υπονομεύει τα θεμέλια του συστήματος των διεθνών σχέσεων. Η παρανομία αυτή είναι μια ανοιχτή παραβίαση της κυριαρχίας της Σερβίας, του υψηλού επιπέδου συμφωνιών της Ομάδα Επαφής, του Συνταγματικού Πλαισίου του Κοσσόβου και της αποφάσεως του Συμβουλίου Ασφαλείας 1244 (1999) - η οποία είναι το βασικό έγγραφο για τη διευθέτηση του τελικού καθεστώτος του Κοσσόβου (U.N. SCOR, 2008).

Συμπεράσματα

Με βάση τα δεδομένα της περιπτωσιολογικής μελέτης των αποσχίσεων του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου, παρουσιάστηκαν τα στοιχεία εκείνα που εντείνουν τον προβληματισμό για το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών και τη δυνατότητα σύνδεσής του με τη δυνατότητα απόσχισής τους. Και τα δύο αποσχιστικά κινήματα αναπτύχθηκαν στην πρώην κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία και εμφανίστηκαν σχεδόν ταυτόχρονα με την ανεξαρτητοποίηση των 5 υπολοίπων ομοσπονδιακών κρατών της. Επιπλέον τα αποσχιστικά αυτά κινήματα προκάλεσαν έντονο προβληματισμό στη διεθνή κοινότητα, ενώ έντονες είναι οι αλλαγές που επέφεραν στην περιοχή της Βαλκανικής.

Αξίζει να σημειωθεί όμως, ότι υπάρχουν και αρκετές διαφοροποιήσεις, οι οποίες αιτιολογούν τον τρόπο αντιμετώπισής τους και αποδοχής τους από τη διεθνή κοινότητα. Ειδικότερα, στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου κύριο χαρακτηριστικό αποτελούν οι έντονες βιαιότητες που σημειώθηκαν για μία περίπου δεκαετία στην περιοχή αυτή, προκαλώντας την παρέμβαση της κοινής γνώμης αλλά και τις αντιδράσεις χωρών, όπως η Ρωσία. Επιπλέον στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου υπήρξε μονομερής απόφαση για απόσχιση από τη Σερβία, γεγονός που οδήγησε στην προσφυγή της Σερβίας στον ΟΗΕ. Ταυτόχρονα σημαντικά ερωτηματικά δημιουργεί το αν ο αλβανόφωνος πληθυσμός του Κοσσόβου αποτελεί λαό και κατά συνέπεια μπορεί να γίνει αποδεκτή η απόσχιση του. Αντίθετα, στο Μαυροβούνιο οι συγκρούσεις δεν ήταν μεγάλης έντασης και η ανεξαρτητοποίηση έγινε αποδεκτή πιο εύκολα από τη διεθνή κοινότητα.

Και στις δύο περιπτώσεις τίθεται το ερώτημα αν οι αποσχίσεις τους ακολουθούν τους βασικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου και δεν παραβιάζουν βασικές αρχές του. Επίσης, χαρακτηριστική είναι η επιρροή των αποφάσεων των ηγεσιών του Μαυροβουνίου και του Κοσσυφοπεδίου από την τάση παγκοσμιοποίησης των αγορών και από την έξαρση των εθνικισμών, ενώ αισθητή είναι η επιλογή τους να προκαλέσουν το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινής γνώμης, αλλά και να συνδεθούν με την Ε.Ε.

Τα θεμελιώδη ζητήματα στη πρώην Γιουγκοσλαβία ήταν η παραβίαση της γιουγκοσλαβικής ακεραιότητας και κυριαρχίας, η σπουδή της προαγωγής της αρχής της αυτοδιάθεσης και η απερίσκεπτη χρήση μαζικής βίας σε παραβίαση του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ για ανθρωπιστικά θέματα. Όλα αυτά αποτελούν τις υποβόσκουσες αιτίες του προβλήματος στην πρώην Γιουγκοσλαβία, οι οποίες εμπεριέχουν διδάγματα για τον υπόλοιπο κόσμο. Η αναγνώριση ή η δέσμευση για αναγνώριση οδήγησε στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και σε εκτεταμένη αιματοχυσία και εθνοκάθαρση. Δεν υπήρχε βία πριν από τις μονομερείς αναγνωρίσεις της ανεξαρτησίας από τη Σλοβενία την Κροατία και τη Βοσνία, σε περιφρόνηση των σερβικών ή των σερβοκρατούμενων ομοσπονδιακών αρχών στο Βελιγράδι. Οι Σλοβένοι οι Κροάτες και οι μουσουλμάνοι Σλάβοι δεν ήταν θύματα καταπίεσης από τους Σέρβους. Πράγματι, το σερβικό παράπονο ήταν ότι ο Γιοζιπ Μπρόζ Τίτο διοικούσε τη χώρα βασισμένος στην αρχή που εμπεριέχεται στη φράση: «Μια αδύναμη Σερβία για μια ισχυρή Γιουγκοσλαβία». Επιπλέον η υπόσχεση της ανεξαρτησίας ενθάρρυνε τους αλβανόφωνους του Κοσσυφοπεδίου να προκαλέσουν τις σερβικές δυνάμεις ασφαλείας να προβούν σε παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με σκοπό να επισπεύσουν τη στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ.

Ανάμεσα στην αρχή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και στην αρχή της εδαφικής ακεραιότητας των κυρίαρχων κρατών, η «διεθνής κοινότητα» έχει δημιουργήσει το ακόλουθο αντικρουόμενο και επικίνδυνο προηγούμενο για την περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας : (α) τα εσωτερικά όρια ενός κυρίαρχου κράτους θα γίνονται αυτόματα διεθνή σύνορα χωρίς άλλη αλλαγή στην περίπτωση που ένα κυρίαρχο κράτος διαλύεται μέσω πολιτικής αναγνώρισης νέων κρατών (β) αυτά τα νέα διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα των νεοσύστατων κρατών που έχουν αναγνωριστεί θα διατηρούνται και θα ενισχύονται με κάθε τρόπο, αντικρούοντας δηλαδή την προηγούμενη απόφαση να διαλυθούν τα διεθνή σύνορα του προϋπάρχοντος κυρίαρχου κράτους με βάση το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης.

Επιπλέον θα πρέπει να επισημανθούν δύο ακόμη σημεία. Καταρχήν η περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου – αλλά και αυτή του Ιράκ – αναδεικνύουν τα σοβαρά προβλήματα για τη διατύπωση ενός δόγματος περί ανθρωπιστικής επέμβασης. Αυτά τα προβλήματα συνδέονται με έναν διπλό φόβο: (α) ότι μονομερείς επεμβάσεις αυτού του είδους θα διευρύνουν τα περιθώρια δράσης των ηγεμονικών δυνάμεων και (β) ότι δημιουργηθούν ανεπιθύμητες δεσμεύσεις για τους συμμετέχοντες, εφόσον ανακύψουν ανάλογες περιπτώσεις στο μέλλον. Επιπλέον η άποψη πολλών οπαδών

της τάσης περί «αλληλεγγύης», ότι εφόσον τα αποτελέσματα μιας ανθρωπιστικής επέμβασης – πολυμερούς ή μονομερούς – είναι θετικά να σταματούν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τότε τα κίνητρα της δράσης δεν έχουν σημασία, είναι τουλάχιστον αυθαίρετη. Και τούτο διότι εν ονόματι της προάσπισης διεθνιστικών αρχών οποιοδήποτε επέμβαση θα μπορούσε να εκκινεί από μη ανθρωπιστικά κίνητρα και να νομιμοποιείται εκ του αποτελέσματος ως ανθρωπιστική, λόγω της βελτίωσης της κατάστασης που συνεπάγεται στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για το κράτος στόχο.

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο τύπος αυτών των επεμβάσεων αλλάζει τις αρχές που διέπουν τη διεθνή ζωή και δημιουργεί ένα επικίνδυνο προηγούμενο στον τομέα της διεθνούς πολιτικής και των διεθνών σχέσεων. Σε ότι αφορά στον ΟΗΕ, η υπεράσπιση ενός συλλογικού αγαθού όπως είναι η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια από έναν περιφερειακό οργανισμό (το ΝΑΤΟ), χωρίς την εντολή του ιδίου, θέτει ένα κρίσιμο ερώτημα σε σχέση με την υιοθέτηση νέων ρόλων και τη νομιμοποιητική δράση των νέων δρώντων. Εκτιμάται ότι οι αποφάσεις της διεθνούς κοινότητας θα πρέπει να παραμείνουν στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών και να μη «θυσιάζονται» στο βωμό της καιροσκοπικής ad hoc διπλωματίας και των ηγεμονικών συμφερόντων.

Κοιτώντας τα πράγματα μακροσκοπικά κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι το αμερικανικό ενδιαφέρον θα είναι επικεντρωμένο στον Καύκασο, στην κεντρική Ασία και στη Μέση Ανατολή. Την αμερικανική πολιτική θα απασχολεί και πάλι ο ρωσικός παράγοντας και η επιστροφή της Ρωσίας στα Βαλκάνια με το όπλο της ενέργειας. Έντονες είναι οι αμερικανικές αντιδράσεις στην επικύρωση των συμφωνιών για την κατασκευή του αγωγού South Stream από τα κοινοβούλια της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας.

Εκφράζοντας τη δυσαρέσκειά της προς τη βουλγαρική κυβέρνηση για την υπογραφή της συμφωνίας με τη Ρωσία για τον αγωγό φυσικού αερίου South Stream, η αμερικανική κυβέρνηση άσκησε έντονες πιέσεις στη Σόφια για αναγνώριση του Κοσσυφοπεδίου, στις οποίες η κυβέρνηση Στανίσεφ υπέκυψε. Επίσης και η Ε.Ε., που επενδύει στον αγωγό Nabucco, εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της στη Σόφια και άφησε να εννοηθεί ότι δεν θα χρηματοδοτήσει την κατασκευή του αγωγού South Stream.

Επίσης η Ρωσική οικονομική διείδυση είναι έντονη στο Μαυροβούνιο και το ρωσικό χρήμα έχει αρχίσει να ρέει στη Μπάνια – Λούκα της Βοσνίας. Η συντριπτική πλειοψηφία των Μαυροβουνίων είναι υπέρ της ένταξης της χώρας στην Ε.Ε., αλλά

όχι στο NATO. Είναι επίσης κατά της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου, πράγμα που θα αποτελέσει ρήξη με όλη την ιστορική παράδοση των Μαυροβουνίων, στους οποίους το έπος του Κοσσυφοπεδίου του 1389 κατέχει κεντρική θέση. Αλλά ο Χατσίμ Θάτσυ, ο οποίος χρηματοδότησε τον αγώνα του Μίλο Τζουγκάνοβιτς για την Ανεξαρτησία του Μαυροβουνίου, προσδοκά ότι η Ποντγκόριτσα σύντομα να αποκαταστήσει διπλωματικές σχέσεις στην Πρίστινα.

Είναι προφανές ότι ο βαλκανικός χώρος συνεχίζει την παράδοσή του ως πεδίο ανταγωνισμών των μεγάλων δυνάμεων. Η δομική προσέγγιση της ιστορίας κατά τον F. Braudel, ότι δηλαδή τα γεωγραφικά και τα γεωπολιτικά δεδομένα ενός χώρου καθορίζουν τη μοίρα του, επιβεβαιώνεται πλήρως στην βαλκανική περίπτωση. Η ρατσιστική εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία εισήγαγε επίσημα τον όρο «νοτιοανατολική Ευρώπη» αντί του υποτιμητικού όρου Βαλκάνια. Τα αίτια ήταν κυρίως οικονομικά, η οικονομική διείσδυση του τρίτου ράιχ στα Βαλκάνια, σε έναν ζωτικό χώρο που αποτελούσε μέρος της Ευρώπης. Σήμερα δεν είναι λίγοι οι πολιτικοί αναλυτές, οι οποίοι παρά την ευρωπαϊκή πορεία των Βαλκανίων, θεωρούν τον βαλκανικό χώρο ως την περιφέρεια του Καυκάσου. Η 11^η Σεπτεμβρίου 2001 αποτέλεσε πρόσχημα για τη συνέχιση της επέκτασης του NATO προς ανατολάς, την εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στην κεντρική Ασία, την περικύκλωση της Ρωσίας και την επίδειξη ισχύος έναντι της Κίνας. Αντιδρώντας η Ρωσία, συγκρότησε ένα αντι – NATO στην κεντρική Ασία, την Οργάνωση της Σαγκάης (Ρωσία, Κίνα, Κιργισία, Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν, Καζαχστάν). Στο γενικότερο πλαίσιο τα Βαλκάνια εντάχθηκαν στη διελκυστίνδα του ανταγωνισμού ΗΠΑ – Ρωσίας.

Στην παγκοσμιοποίηση της σύγχρονης εποχής, κατά την οποία το NATO πρέπει να προσδιορίσει το νέο του ρόλο και η Ε.Ε. δεν κατόρθωσε ούτε να αποτελέσει το αντίπαλο δέος των ΗΠΑ και της Ρωσίας, ούτε να διαμορφώσει ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας με τη συμμετοχή της Ρωσίας, τα εθνικά κράτη οφείλουν να καθορίσουν την πολιτική τους με βάση το εθνικό συμφέρον.

Όλα αυτά συμβαίνουν σε μία μεταβατική εποχή, όπου σημειώνονται ποικίλες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις και για τον λόγο αυτό δίνεται έμφαση στις πολιτικές διαχείρισης των αποσχιστικών κινημάτων και των κρίσεων που μπορούν αυτά να δημιουργήσουν από τη διεθνή κοινότητα.

Κεφάλαιο Πέμπτο

Η περίπτωση της Κριμαίας

5.1 Η ιστορική και πολιτική παρουσία της Κριμαίας

Η σύγχρονη ιστορία της Κριμαίας ξεκινά με την προσάρτησή της στη Ρωσική Αυτοκρατορία το 1783. Μετά τη διάσπαση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, η οποία προήλθε με την Οκτωβριανή επανάσταση, η Κριμαία περιήλθε για σύντομο χρονικό διάστημα σε καθεστώς ανεξαρτησίας και αυτοδιοίκησης. Μετά το τέλος του ρωσικού εμφυλίου πολέμου και τη διαδοχή αλλεπάλληλων κυβερνήσεων, η Κριμαία σταδιακά μετονομάστηκε σε Κριμαϊκή Αυτόνομη Σοβιετική Δημοκρατία και παρέμεινε ως τμήμα της ρωσικής επικράτειας μέχρι το 1945, ενώ το 1954 η Ρωσία εκχώρησε την Κριμαία στην Ουκρανία. Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και μετά από δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε το 1991, ο Ουκρανικός λαός ψήφισε υπέρ της ανεξαρτησίας του και η Κριμαία συμφώνησε να παραμείνει τμήμα της Ουκρανίας, πλην όμως θα διατηρούσε ιδιαίτερο καθεστώς αυτονομίας με ξεχωριστό σύνταγμα, νομοθεσία και πρόεδρο.

Το Δεκέμβριο 1994 οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Ουκρανία και η Βρετανία υπέγραψαν το Μνημόνιο της Βουδαπέστης. Σύμφωνα με το υπόψη θεσμικό κείμενο οι προαναφερθείσες χώρες δεσμεύτηκαν να μην απειλήσουν ή χρησιμοποιήσουν βία κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας της Ουκρανίας, καθώς και οποιοδήποτε οικονομικό εξαναγκασμό εναντίον της για δικό τους συμφέρον. Η Ουκρανία ως αντάλλαγμα παρέδωσε το τρίτο μεγαλύτερο απόθεμα πυρηνικών όπλων στον κόσμο, στο οποίο είχε μεν την κατοχή αλλά τον έλεγχο λειτουργίας και δυνατότητα χρησιμοποίησής τους είχε αποκλειστικά η Ρωσία.

Στις 21 Νοεμβρίου 2013 ξέσπασε λαϊκή αντίδραση στην Ουκρανία, επειδή ο φιλορώσος πρόεδρος Victor Yanukovych (Βίκτορ Γιανούκοβιτς) αρνήθηκε να υπογράψει τη σύνδεση της Ουκρανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι καθημερινές διαδηλώσεις έλαβαν χαρακτήρα κινήματος και στις 22 Φεβρουαρίου του 2014, ο πρόεδρος Γιανούκοβιτς εγκατέλειψε την εξουσία κάτω από την πίεση του λαϊκού κινήματος.

Οι Ρωσόφωνοι της Κριμαίας βρήκαν την ευκαιρία και έθεσαν υπό τον πλήρη έλεγχό τους την περιοχή, μετά από σφοδρές συγκρούσεις ανάμεσα στους

ίδιους και στους Ουκρανούς και με τη βοήθεια των Ρώσων, οι οποίοι έστειλαν την 1^η Μαρτίου, ύστερα από έγκριση του Ρωσικού κοινοβουλίου ένοπλα στρατεύματα, παρά την αντίδραση της διεθνούς κοινότητας και ανακήρυξαν μονομερώς την ανεξαρτησία. Για το λόγο αυτό το ερώτημα της ανεξαρτησίας έγινε αντικείμενο δημοψηφίσματος, το οποίο διεξήχθη επισήμως στις 16 Μαρτίου 2014. Στο δημοψήφισμα συμμετείχε το 82,17% του συνολικού πληθυσμού, ενώ το αποτέλεσμα του ήταν η κατά το 95,5% επιθυμία ενσωμάτωσης της Κριμαίας στη Ρωσία. Το Κοινοβούλιο της Ουκρανίας όμως ανακήρυξε το δημοψήφισμα αντισυνταγματικό. Παρά ταύτα το Κοινοβούλιο της Κριμαίας στις 17 Μαρτίου 2014 ανακήρυξε την ανεξαρτησία από την Ουκρανία και την ενσωμάτωση της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία.

5.2 Η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία με βάση το Διεθνές Δίκαιο

Προσάρτηση ονομάζεται η δια της βίας ενσωμάτωση του εδάφους ή μέρους αυτού ενός κράτους στην επικράτεια ενός άλλου. Βασική προϋπόθεση της προσάρτησης είναι η αποτελεσματική κατοχή της περιοχής και η εκδήλωση "καθαρής πρόθεσης" για μόνιμη κατοχή της. Τα δύο αυτά στοιχεία λοιπόν αποτελούν το "corpus" και το "animus" της προσάρτησης.

Σήμερα και σύμφωνα με το ισχύον διεθνές δίκαιο, η προσάρτηση δεν συνιστά νόμιμο τρόπο απόκτησης εδάφους, καθώς από τη μια, συνοδεύεται με παραβίαση της αρχής της απαγόρευσης χρήσης βίας. Η απαγόρευση της χρήσης βίας στις διεθνείς σχέσεις, όπως αυτή υπαγορεύεται τόσο από το συμβατικό όσο και από το εθιμικό διεθνές δίκαιο, οδηγεί στη μη αναγνώριση οποιασδήποτε μορφής εξαναγκάσιμης εδαφικής μεταβολής. Η προαναφερόμενη άρνηση αναγνώρισης σχετίζεται με την επιτακτικότητα. Έτσι, κάθε είδος προσάρτησης πρέπει να χαρακτηρίζεται ως μη νόμιμο.

Από την άλλη, αυτή η μη αναγνώριση της νομιμότητας της προσάρτησης δικαιολογείται από το γεγονός ότι η εδαφική μεταβολή ήταν αποτέλεσμα ενέργειας αντίθετης προς το διεθνές δίκαιο. Κατ' ουσία, πρόκειται για εφαρμογή της αρχής *ex injuria jus non oritur*.

Το παράνομο της προσάρτησης όχι μόνο στοιχειοθετείται σε πλήθος συμβατικών κειμένων, αλλά καταδεικνύεται και από την πρακτική των κρατών.

Συμβατικά κείμενα

1) Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών: Σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 3 και 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών:

3. Όλα τα Μέλη θα ρυθμίζουν τις διεθνείς διαφορές τους με ειρηνικά μέσα, έτσι ώστε να μην μπαίνουν σε κίνδυνο η διεθνείς ειρήνη και ασφάλεια, καθώς και η δικαιοσύνη. 4. Όλα τα Μέλη στις διεθνείς τους σχέσεις θα απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας, που εκδηλώνεται εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους είτε με οποιαδήποτε άλλη ενέργεια ασυμβίβαστη προς τους Σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών.

Η εδαφική ακεραιότητα και πολιτική ανεξαρτησία ενός κράτους προστατεύεται, λοιπόν, από την προαναφερόμενη θεμελιώδη διάταξη του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Κάθε μορφή βίας ενάντια στη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, θεωρείται διεθνώς παράνομη πράξη, αντίθετη στο Χάρτη, από την οποία δεν μπορούν να γεννηθούν δικαιώματα. Γι' αυτό και τα κράτη οφείλουν να μην αναγνωρίσουν ως νόμιμες εδαφικές μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν με την απειλή ή τη χρήση βίας. Πρόκειται για το "Stimson Doctrine", την αρχή δηλαδή σύμφωνα με την οποία δεν μπορεί να αποδοθεί νόμιμος χαρακτήρας σε μια κατάσταση που δημιουργήθηκε από μια παράνομη ενέργεια, από μια ενέργεια αντίθετη προς το διεθνές δίκαιο.

2) Άρθρα Διεθνούς Επιτροπής Δικαίου για τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών: Σύμφωνα με το άρθρο 41 των άρθρων της Διεθνούς Επιτροπής Δικαίου για τη Διεθνή Ευθύνη των Κρατών από διεθνώς παράνομες πράξεις, κανένα κράτος δεν μπορεί να αναγνωρίζει ως νόμιμη μια κατάσταση η οποία προήλθε από σοβαρή παραβίαση του διεθνούς δικαίου ή να παρέχει βοήθεια στη διατήρηση της κατάστασης αυτής.

3) Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών: Σύμφωνα με το άρθρο 52 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969), προβλέπει την ακυρότητα συνθήκης της οποίας το αποτέλεσμα προήλθε από την απειλή ή τη χρήση βίας. Συνεπώς, μία ανάλογη συμφωνία προσάρτησης δεν έχει καμία ισχύ κατ' εφαρμογή του ως άνω άρθρου.

Η πρακτική των κρατών. Κατά πρώτον, το 1967, το Συμβούλιο Ασφαλείας με το Ψήφισμα υπ' αριθμόν 242, υπογράμμισε «το απαράδεκτο της απόκτησης εδάφους από πόλεμο». Λίγο αργότερα, το 1970 υπεγράφη η Διακήρυξη για τις Φιλικές Σχέσεις μεταξύ των κρατών, σύμφωνα με την οποία το έδαφος ενός κράτους δεν μπορεί να είναι αντικείμενο κτήσης από ένα άλλο κράτος ως αποτέλεσμα απειλής ή χρήσης βίας. Καμία εδαφική κτήση που απορρέει από την απειλή ή τη χρήση βίας δεν πρέπει να αναγνωρίζεται ως νόμιμη. Η αρχή αυτή επιβεβαιώνεται, επίσης, από το άρθρο 5 παράγραφος 3 του Ψηφίσματος 3314 (XXIX) της Γενικής Συνέλευσης σχετικά με τον ορισμό της επίθεσης. Σύμφωνα με αυτό, καμία εδαφική κτήση ως αποτέλεσμα επίθεσης είναι ή πρέπει να αναγνωρίζεται ως νόμιμη. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τα άρθρα 4 και 5 της Διακήρυξης για την ενδυνάμωση της Διεθνούς Ασφάλειας, η αρχή της ισότητας των κρατών επιτάσσει το απαραβίαστο της εδαφικής ακεραιότητάς τους.

Συμπεράσματα

Η Ρωσία παραβίασε καταφανώς το διεθνές δίκαιο με την προσάρτηση της Κριμαίας και συνεχίζει να εμπλέκεται στα εσωτερικά θέματα της Ουκρανίας υποκινώντας την εξέγερση των ρωσόφωνων πληθυσμών. Η ύπαρξη δικαιολογητικών απόψεων, θέσεων, ερμηνειών, ιστορικών αναφορών, πραγματικών καταστάσεων, παρόμοιων παραβιάσεων της άλλης πλευράς δεν αναιρούν την πραγματικότητα της κατάφωρης παραβίασης του διεθνούς δικαίου. Σε τελευταία ανάλυση παρόμοια επιχειρήματα παρουσιάζει και η Τουρκία για να δικαιολογήσει την εισβολή στην Κύπρο και εμείς δεν δικαιούμαστε να ενισχύσουμε έμμεσα και πλαγίως αυτές τις θέσεις της. Επιπρόσθετα, κινδυνεύουμε να προσθέσουμε όπλα στη φαρέτρα της για τυχόν μελλοντικές επιδιώξεις της σε βάρος μας. Η Ελλάδα υπερασπίζεται το status quo στην περιοχή έναντι των αναθεωρητικών δυνάμεων (Τουρκία) βασιζόμενη στο διεθνές δίκαιο, στη σύμπλευση συμφερόντων και συμμαχιών και στην αποτρεπτική ισχύ της. Ειδικότερα όταν η τελευταία (στρατιωτική ισχύς) υποχωρεί ένεκα οικονομικών προβλημάτων ενώ η αντίστοιχη ισχύς της αναθεωρητικής δυνάμεως αυξάνεται, αναπόφευκτα πρέπει να στραφούμε στο διεθνές δίκαιο και στις συμμαχίες. Η κατά καιρούς προβαλλόμενη πρόταση συμπόρευσης με τη Ρωσία, διαχρονικού αντιπάλου της Τουρκίας, μάλλον αγνοεί τις πραγματικές ισορροπίες ισχύος στην περιοχή και αφελώς υπερτονίζει τις δυνατότητες αλλά και διαθέσεις της ρωσικής εμπλοκής

(οικονομικής, πολιτικής, στρατιωτικής). Ειδικά υπό τις σημερινές συνθήκες, κάθε δική μας προσπάθεια αυτονομίησης-αντιπαράθεσης με την ομόφωνη (έστω και κατόπιν σκληρών διαπραγματεύσεων) γραμμή σε NATO και Ευρωπαϊκή Ένωση για το θέμα της Ουκρανικής κρίσεως θα ήταν αντιπαραγωγική, ανεύθυνη και επικίνδυνη.

Επιπλέον, η όλη εξέλιξη της κρίσεως και η συνεπακόλουθη επέμβαση της Ρωσίας πρέπει να εξεταστούν ενδελεχώς από την ελληνική πλευρά η οποία πρέπει να κατανοήσει τις νέες μεθόδους επέμβασης στα εσωτερικά άλλων κρατών (επικαλούμενες «υβριδικές συγκρούσεις») που αναπτύσσονται με άξονα την προστασία των μειονοτήτων. Επίσης πρέπει να αρχίσει να γίνεται αντιληπτή η πραγματικότητα της εξασθένησης της αρχής του απαραβίαστου των συνόρων με αποτέλεσμα την εμφάνιση αρκετών «de facto» κρατικών μορφωμάτων τα τελευταία χρόνια.

Ως επίλογος της παραγράφου αξίζει να αναφέρουμε τη γνωστή ρήση του Θουκυδίδη αναφορικά με το ρόλο του διεθνούς δικαίου και την επίκληση του:

«ότι κατά την συζήτησιν των ανθρωπίνων πραγμάτων το επιχείρημα του δικαίου αξίαν έχει όπου ίση υπάρχει δύναμις προς επιβολήν αυτού, ότι όμως ο ισχυρός επιβάλλει ό, τι του επιτρέπει η δύναμίς του και ο ασθενής παραχωρεί ότι του επιβάλλει η αδυναμία του».

The right to secede and international law: Secession of Montenegro and Kosovo from the former Yugoslavia

Raditsis Alexandros

Abstract

Impacts of urbanization have alerted the function of the international and European political status, especially in the Balkan Peninsula with the collapse of the former Yugoslavia. The right to secede has been evolved in the contemporary era as one of the basic principles of international law raising the interest of researchers. Under this framework and over the last few years, secessions increase at international level leading to the empowerment of a political and scientific dialogue for their legitimization. Our objectives were the secessions of Montenegro and Kosovo as well as the following recognition by international law. Both of secession movements developed in the post-communist Yugoslavia just after the independence of the other five federal states. Moreover secession movements provoked an intense confusion at international community, whereas dramatic changes have also occurred in the Balkan Region. It's worth mentioning that many differences between the two cases exist, explaining the management and acceptance of the international community. In general, this kind of intervention changes principles of internationality and creates a dangerous situation of international politics and relations. In the urbanization of recent years, where NATO should define its new role and E.U. didn't manage neither to confront with U.S.A. or Russia, nor to form an integrated security system with the participation of Russia, nations ought to define their political agenda based on the national interest.

Keywords: Right to Secede, International Law, Secession, Balkans

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασιάδης, Α. (2008). Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία (1990-1995), πτυχές της ιστορικής και θρησκευτικής του διάστασης. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Ευσταθίου, Τζ. (2013). Η κρίση στο Κόσσοβο και η γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης. (Διπλωματική εργασία). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Καλογερόπουλος, Σ. (1977). Το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση: Η παραβίαση στην Κύπρο. Αθήνα: Παπαζήζη.

Καλογερόπουλος, Σ. (1978). Η νομική φύση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών. Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Πάντειος.

Κατσαμάκης, Α. (2012). *Το φαινόμενο της απόσχισης στο διεθνές δίκαιο περιπτώσιολογικές μελέτες*. (Διπλωματική εργασία). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Κατσαροπούλου, Μ. (2004). *Ιστορία του Μαυροβουνίου*. Αθήνα: Βάνιας.

Kissinger, H. (1995). *Διπλωματία*. (επιμ. μτφρ. Γ. Κοβαλένκο). Αθήνα: Λιβάνη – Νέα Σύνορα.

Κωτσιόπουλος, Ν. (2015). Αυτοδιάθεση των λαών και απόσχισή, περιπτώσεις Κόσσοβου, Κριμαίας, Καταλονίας. (Διπλωματική εργασία). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Λιάκουρας, Π. (2007). *Το Κυπριακό : Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη : Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*. Αθήνα: Σεφέρης.

Mazower, M. (2002). Τα Βαλκάνια. Αθήνα: Πατάκης.

Μίχας, Τ. (2003). Ανίερη συμμαχία. Ελλάδα και Σερβία του Μιλόσεβιτς. Αθήνα: Ελάτη.

Μπρεδήμας, Α. (1986). *Αυτοδιάθεση λαών και εδαφικές διεκδικήσεις*. Αθήνα – Κομοτηνή: Σάκκουλα.

Νάσκου – Περράκη, Π. (2011). *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών – Η θεσμική διάσταση*. Αθήνα: Σάκουλα.

Παπασωτηρίου Χ. (1994) Τα Βαλκάνια Μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αθήνα: Παπαζήσης

Περράκης, Σ. (1997). Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για την Πρώην Γιουγκοσλαβία (1991-1996). Αθήνα: Σιδέρης.

Raju G.C.T. (2009). *Τα νέα Βαλκάνια (Η Γεωπολιτική της Διεθνούς Ασφάλειας και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση)*. (επιμ. μτφρ. Π. Σιούσιουρας). Αθήνα: Ηρόδοτος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2003).

Edward A. Tiryakian (2009). *Τα νέα Βαλκάνια (Η Γεωπολιτική της Διεθνούς Ασφάλειας και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση)*. (επιμ. μτφρ. Π. Σιούσιουρας). Αθήνα: Ηρόδοτος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2000).

Σιούσιουρας, Π. (2010). *Ευρωπαϊκή Ένωση και Βαλκάνια (Από τη Γεωπολιτική της Μετάβασης στην Προοπτική της Ένταξης)*. (σ. 18-25). Αθήνα: Ηρόδοτος.

Σφέτας, Σ., & Παπασωτηρίου, Χ. (2009). *Ματιές στο σύγχρονο τοπίο των Βαλκανίων*. Αθήνα: Σιδέρης.

Ρόζος, Λ. (2015). *Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας: Οι Μεγάλες Δυνάμεις και η πολιτική του Βελιγραδίου*. (Διπλωματική εργασία). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Τζίμας, Σ. (2014). Η Κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και οι ελληνικές φαντασιώσεις. Αθήνα: Ιανός.

Vidosav, S. (2001). Μιλόσεβιτς, ένας επιτάφιος. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Χρηστίδης Γ. (2008). Από τον Μιλόσεβιτς στον Κοστούνιτσα. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Χυτοπούλου – Παπά, Ε. (2013). *Η Ευρωπαϊκή πορεία των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων*. (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Ξενόγλωσση

African Charter on Human and People's Rights (1981). O.A.U. Ανακτήθηκε από:
<http://www.achpr.org/instruments/achpr/>

Asplund, M. (2007). *The Legitimacy of Secession and the Case of Montenegro*. (Διδακτορική διατριβή). Jönköping International Business School.

Beitz, C. (1979). *Political theory and International relations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

R. Craig Nation (1998): US Policy and the Kosovo Crisis. *The International Spectator*, 13(4).

Emerson, R. (1971). *Self – determination, American Journal of International Law*. Ανακτήθηκε από:
<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ajil65&div=36&id=&page>

Gallagher, T. (2003). Identity in Flux, Destination Uncertain: Montenegro During and After the Yugoslav Wars. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 17(1), 131- 157. Ανακτήθηκε από:
<http://www.springerlink.com/content/n04662q0k07k71k2/>

Gordy, E. (2006). Molisevic: Malicious lunatic, faulty product or baffling enigma? Worcester: Clark University.

Heraclides, A. (1991). *The self determination of minorities in international politics*. U.S.A: Frank Cass.

Horowitz, D.L. (1998). *Self-determination: politics, philosophy and law*. In *National self-determination and Secession*. (Ed. Margaret Moore). (p. 181-215). Oxford: Oxford University Press.

International Covenant on Civil and Political Rights (1996). 993 U.N.T.S. 3 (16 Dec. 1966)

International Crisis Group (2006). *Montenegro's Referendum*. Crisis Group Europe Briefing, 42(30). Ανακτήθηκε από: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=4144>

Katulis, B. (2000). *Us Diplomacy toward Kosovo: 1989-1999*, WWS Case Study 2/00. Ανακτήθηκε από: www.wws.princeton.edu/-cases/papers/diplomacy.html

March I., March, A., & Sudra, S.A. (1999). *The "Republic of Kosovo" (1989-1998) and The Resolution of Ethno-Separatist Conflict: "Rethinking Sovereignty" in the Post -Cold War Era*. Ανακτήθηκε από: <http://www.sas.upenn.edu/pennncip/Reports/MarchSil.htm>

Mccgwire, M. (2000). Why did the bomb Belgrade. *International Affairs* 76, 1-23..

Neuberger, B. (2001). National Self - Determination: A Theoretical Discussion. *Nationalities Papers*, 29(3), 391 – 418.

Raic, D. (2002). *Statehood and the Law of Self-determination*. Hague: Kluwer Law International.

Roethke, P. (2011). The Right to Secede Under International Law: the Case of Somaliland. *Journal of International Service*, 20 (2), 35-47

U.N. SCOR. (2008). 63d Sess., 5839th mtg. at 4-5, U.N. Doc. S/PV.5839.

United Nations General Assembly, Resolutions (1960). Ανακτήθηκε από: <http://www.sfu.ca/~palys/UN-Resolution%201514.pdf>

Zimmerman, W. (1999). *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and Its Destroyers*. Times Books.

